LA REVISTA DE L'ATENEU ENCICLOPÈDIC POPULAR - IV ÈPOCA - JUNY 2017 - NÚM. 41

ENCICLOPÈDIC 41

ATENEU ENCICLOPÈDIC POPULAR BARCELONA

*** DOSSIER TRANSICIÓ ***

Edició
Ateneu Enciclopèdic Popular
Centre de Documentació Històric Social
Disseny: P. M. S.
Il·lustració de la portada: *La Revista Blanca* (1935)
Correccions dels textos: P. M. G.
Impressió: El Taller (*impremta@descontrol.cat*)

Contactes
Pg. Sant Joan 26, 1r 1a 08010 Barcelona
Ap. Corr. 22212 08080 Barcelona
www.ateneuenciclopedicpopular.org
e-mail ateneuenciclopedic@gmail.com

ENCICLOPÈDIC - JUNY 2017 - NÚM. 41

SUMARI

UN ANY MÉS D'ESPERA. 3
Un congreso histórico 6
La Transició i el règim del 78 no són una mateixa cosa 8
La reconstrucció de la CNT en la Transició. De l'èxit al fracàs (1976-1979) 12
Una Transición implacable. Crítica anarquista a la Transición 16
A la búsqueda de Simone Kahn dite Simone Breton et puis Simone Collinet. 22
Les vagues de Roca Radiadors de 1976: un mal exemple pel model planificat de Transició. 27
Parlem amb... Eliane Ortega Bernabéu 37
Ressenyes. 40

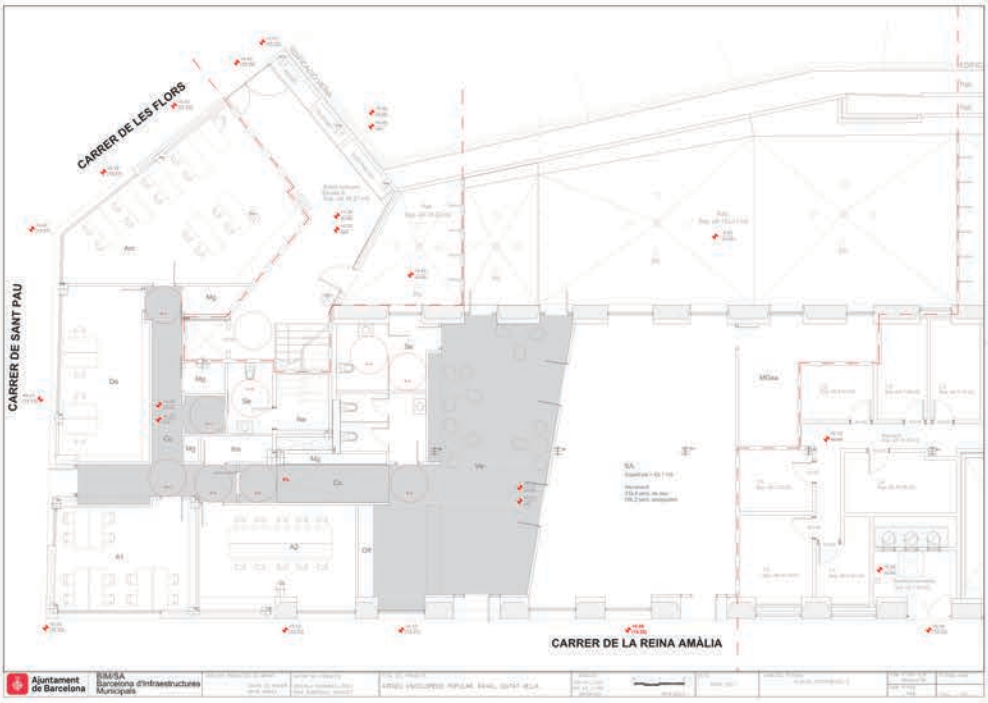

Plànol de la futura seu de l'**Ateneu Enciclopèdic Popular**

D.L.: B-1790-84

UN ANY MÉS D'ESPERA

Aquest any hem pogut veure com l'Ateneu Enciclopèdic feia un seguit d'actes i conferències amb el tema de la Transició i amb el propòsit de qüestionar més d'un moment d'aquella precisa època en què tots els de la meva generació vam viure d'alguna manera —uns amb més intensitat que altres, però en definitiva, des d'aquest costat de la barricada— moltes, moltíssimes, traïcions que a cada instant vam haver de suportar, per un motiu o l'altre. Negres sempre han estat les ombres, però, bé, aquí estem disposats a resistir, no sé a què, però a resistir.

La qüestió ara és comentar, simplement, com és que vam aconseguir portar endavant unes jornades amb diversos debats que es van desenvolupar en diferents barris de la ciutat, i que portaven per títol «Transició, Transacció». En aquestes jornades intentàrem preguntar-nos moltes de les coses que han passat durant aquests darrers quaranta anys; intentant fer tot el possible perquè almenys un bon grapat de persones, aquelles a qui abasta la nostra difusió o el nostre circuit, s'acostessin fins a qualsevol dels cinc debats que plantejàvem i, fins i tot, amb la il·lusa intenció per part nostra d'interrelacionar les persones d'un barri amb les d'altres barris de la ciutat, per veure i comprovar el termòmetre i la temperatura de la resistència crítica de la ciutat en aquest moment.

Però potser va ser massa agosarat per part nostra tenir aquesta il·lusa pretensió de creure'ns per un moment àrbitres d'un discurs d'esquerres pretesament anarquista, que en definitiva avui dia no va presumiblement enlloc, quan crec que de nou l'anarquisme ha de tornar a definir-se d'alguna manera. Els vells rockers compliren el seu cicle i ara toca una altra cosa; aquells temps en què el pols amb l'Estat era possible ja fa molt de temps que s'han acabat. Potser avui, fins i tot, sigui bo no pretendre anar enlloc, però per un moment vaig creure que seria adient que l'anomenat moviment llibertari fos capaç d'analitzar alguna cosa. Ara diuen que a Madrid han estat capaços de treballar en aquesta direcció amb el tema de la Transició.

Al marge d'aquest Congrés, que per moments m'omple de curiositat i de resistència, de moment, el circuit del meu ventall està dins del Twitter o del Facebook, a on observo una esgarrifosa buidor, tot i que necessitem molta gent que sigui capaç de fer autocrítica i anàlisi, però sobretot histografiar amb la millor reflexió possible. Però, repeteixo, de moment això no és gaire factible. Crec que el personal continua mirant-se el melic de cadascú, acomodat a casa seva.

En fi, els debats de les nostres jornades portaven per títol «Del carrer a les institucions?»; «La joventut a la Transició: contracultura, drogues i desarticulació»; «Desobediències, insubmissió i repressió»; «Barcelona, de la ciutat obrera a la ciutat marca consumista»; «Anarquisme, explosió i ocàs del moviment». Tots els debats van fer-se, com hem assenyalat abans, en diferents llocs, amb el clar objectiu de què les persones es moguessin d'un lloc a l'altre, interrelacionant-se, amb molt escàs èxit. Ben entès. Queda clar que nosaltres no som qui per intentar prendre la temperatura a ningú, de manera que caldrà esperar a noves i millors jornades, tot i que no van estar del tot malament i els debats van ser en moments amens, pedagògics, apassionats i, a voltes, clarificadors, per la qual cosa no estem descontents, encara que naturalment som molt i molt inconformistes i sempre esperem anar un pas més enllà, per intentar almenys tenir clar el rumb i camí que, com a societat, hauríem de prendre. De moment, hem agafat una corba que ens fa l'efecte que ja està tornant a la casella de sortida. Estem en una societat poc participativa i qualsevol cosa que intentem fer és difícil que tingui relatiu èxit i que sigui escol-

tada, sobretot tenint en compte que no estem ni de moda, encara que sempre afortunadament hi ha excepcions.

Continuem amb les jornades. Els ponents foren Miquel Amorós, Oriol Romaní, Pedro Guzmán, Santi López Petit, Juan José Gallardo Romero, Carlos García, Iñaki García, Nuni de Reraguarda, Lluís Bursó, Pep Castells, Manel Aisa, José Luis Oyón, Aritz García, Marc de La Ciutat Invisible, Txema del Forat, etc.

També cal destacar que aquest any hem col·laborat amb una exposició que s'ha celebrat al Castell de Montjuïc, amb important documentació dels fons de l'Ateneu Enciclopèdic Popular-CDHS, que portà per títol «El procés de Montjuïc. Anarquisme i repressió a la Barcelona de finals del segle XIX», una exposició molt interessant que té per comissari a Antoni Dalmau, també soci de la nostra entitat i especialista en la matèria, que ens pertoca com a pocs d'aquell procés de dolor i mort que va segar moltes vides a finals del XIX a la ciutat comtal.

També hem col·laborat amb els amics i companys de Ràdio Contrabanda en un programa especial dedicat al director de cinema de sensibilitat anarquista, com el mateix s'autodefinia, José María Nunes i la seva *Noche de vino tinto*. Dirigia el debat l'Andrea, una noia enamorada de Ciutat Vella, que intenta redescobrir a cada pas molts dels racons de l'estimat barri. A més van estar Paco Roldán, Iñaki García, la Llum Ventura i Manel Aisa, tractant de donar tots plegats la nostra millor versió de cadascú i, d'alguna manera, adivinant els indrets pels quals va filmar la seva pel·lícula l'estimat Nunes.

Després i d'alguna manera, encara que només fos en l'apartat de difusió, vam recolzar dos documentals que per, una d'aquelles casualitats, van, coincidir en la seva projecció en els Cinemes Girona el mateix dia. Es tracta de *Estados Clandestinos. Un capítulo rioplatense de la Operación Cóndor* i un altre documental titulat *KCN' 87*. El primer queda clar que tracta sobre un episodi de la dictadura a l'Uruguai i l'Argentina i el segon sobre les mogudes punk d'un moment puntual dels anys vuitanta i de com molts d'ells van conèixer l'anarquisme a través del punk i els seus derivats, ara que han passat uns anyets.

També per Barcelona va aparèixer el director de cinema Michel Rodrigo, de la Televisió Francesa, amb el seu equip de gravació —almenys tres persones—, amb el clar encàrrec de realitzar un documental sobre Frederica Montseny. Van estar diversos dies per l'Ateneu. Volien entrevistar a l'alcaldessa Ada Colau i, en un primer moment, no va ser possible. Fins i tot van estar esperant durant una setmana i a les tardes sovint m'acompanyaven en les quotidianitats de l'Enciclopèdic. Inclús observaren i filmaren els silencis —igual buscant cacofonies o com es diguin—. Al cap d'un temps, en Rodrigo va tornar a Barcelona; havia aconseguit el seu propòsit i la seva entrevista amb la Colau. El documental porta per títol *La Indomable*. Uns mesos després que la Televisió Francesa passés aquest treball de Rodrigo i el seu equip —crec que per la segona cadena, TF2—, el vam presentar nosaltres a la Casa de la Solidaritat, al carrer de Vistalegre de Barcelona, com Ateneu Enciclopèdic i amb la col·laboració d'El Lokal. Allà vam poder debatre una mica sobre la figura de la il·lustre Frederica i sobre l'anarquisme; una vida, la seva, apassionant sens dubte. *La Indomable* recull el títol d'una de les seves novelles ideals de la seva etapa juvenil a l'editorial dels seus pares. En fi, filla d'aquestes que marquen generació rere generació, no en va fou una protagonista de la història i això sempre és apassionant i d'agrair per a un curiós com qui això escriu.

També hem anat presentant el llibre de *La huelga de alquileres y el comité de defensa económica. Barcelona 1931* per diferents llocs de Barcelona, Catalunya i, fins i tot, per Andalusia i Castella —a Adra, Almeria i Salamanca, per exemple—. També hem tingut l'oportunitat de participar en els homenatges a Buenaventura Durruti, un clàssic ja del 20 de novembre al cementiri de l'Est, a la muntanya de Montjuïc, organitzat per l'Antonina Rodrigo, al costat de les tombes de Ferrer i Guàrdia, Francisco Ascaso i Buenaventura Durruti, allà on el 1937 l'extraordinari Joan García Oliver va fer un discurs revolucionari que avui encara irromp en els nostres cors com un crit d'esperança i llibertat, en espera què, algun dia en aquesta Terra, hi hagi una mica de llibertat i de dignitat, tal com cal, tal com raja, i que per fi la humanitat doni raó i, per descomptat, la justícia i

la igualtat siguin equitatives en tots els àmbits. Mentrestant, caldrà armar-se de paciència i esperar i treballar perquè les coses canviïn.

Un altre dels homenatges en què vam participar va ser per les terres de València, concretament a Xàtiva, per recordar la figura d'un altre d'aquells que es van obstinar a derrotar el feixisme i, per un moment el van vèncer. Em refereixo a Ricardo Sanz, natural de Canals, molt a prop de Xàtiva, on avui hi ha un interessant ateneu que arrencà amb una biblioteca social inscrita en la nova Xarxa de Biblioteques Socials i que dóna esperances en la construcció d'aliances.

També, i per acabar amb aquest apartat, ressenyar que amb Lola Lasurt —Soroll Blanc #3 Transició x Transacció—, un dissabte al matí, i quasi sense proposar-nos-ho —encara que endevino per allà la mà allargada de Lola Lasurt i el seu bon fer— vam ajuntar-nos uns quants exjoves dels setanta perquè cadascú digués la seva al Centre d'Art Fabra i Coats, al carrer de Sant Adrià, 20, al voltant de Transaccions entre seqüències. El debat fou força interessant i, principalment, va focalitzar-se en el gran engany i la traïció del PSOE, que són els nostres *lodos* d'avui dia.

Referent als treballs realitzats des de la biblioteca, és a dir, el penós camí del dia a dia, tractant de donar-li sentit i oferint el caos que ens ocupa, cal destacar que estem iniciant, això sí, molt lentament, el projecte de Xarxa de Biblioteques Socials, que espero molt aviat tingui una injecció econòmica que el faci viable, ja per fi. Mentrestant, comptem amb l'ajuda d'un becari de la UAB, que mai ve malament. Aquest any era en Jordi Codina, que principalment s'ha dedicat a ordenar els gairebé 400 fullets o revistes que tenim escanejats, que pròximament podríen estar en línia, ja tots passats a pdf.

Mentrestant, assenyalar també que els actuals catàlegs base —com són el Catàleg General, el Catàleg CNT i Hemeroteca...— d'un any a l'altre s'amplien considerablement. També hem de parlar de catàlegs temàtics. Per exemple, si entreu a la web de l'Ateneu Enciclopèdic i remeneu una mica en l'apartat de «Biblioteca i Arxiu» i, tot seguit, «Centre de documentació», trobareu els catàlegs i noves aportacions, com el buidatge d'articles de revistes de la revista Pentalfa, en la seva primera etapa de 1926 a 1929, donant a conèixer els articles sobre naturisme publicats a la *Revista Naturista*.

També s'ha catalogat i publicat un buidatge d'articles de la revista *Umbral* en la seva etapa de la Guerra Civil, que és abundant i de molt interès pels usuaris, que encara persisteixen en entendre què punyetes va passar-hi durant aquells tres anys. Amb aquest nou buidatge pretenem que els usuaris tinguin l'oportunitat de localitzar l'article desitjat o despertar la curiositat amb més facilitat. Per la resta, recordar que ja fa un temps vam ampliar l'oferta de catàlegs que hi ha a la pàgina web de l'Ateneu, amb un dedicat al feminisme i les dones lliures i, encara que no és definitiu i exhaustiu, serveix per iniciar-se en la recerca de la documentació desitjada. Ara, també darrerament, hem fet el mateix amb el temàtic de les col·lectivitzacions, el cooperativisme i tot el que envolta aquest tema tan en voga en aquests moments, en què és necessària la creativitat dels nostres col·legues. Ens proposem també presentar aquest any molts altres catàlegs temàtics; entre ells, un que creiem imprescindible sobre l'Ateneisme, que tant necessitem. Mentrestant esperem que, d'una vegada per totes, l'Ateneu Enciclopèdic tingui l'espai que es mereix i, per descomptat, els convenis amb l'Ajuntament i Diputació no solament dignifiquin l'Ateneu Enciclopèdic-CDHS, sinó la ciutat que va veure néixer un bon dia de 1902 una gent com aquella que altruistament apostà pels seus coetanis. Simplement això: aprendre a interrelacionar el coneixement i compartir-lo.

Salut i fins aviat.

Manel Aisa Pàmpols

Un congreso histórico

Los pasados días 24 y 25 de febrero de 2017 se celebró en Madrid el Primer Congreso sobre «Las otras protagonistas de la Transición. Izquierda radical y movimientos sociales».

Antes de empezar, me gustaría agradecer a la Fundación Salvador Seguí de Madrid la extraordinaria organización que ha llevado a cabo con espíritu libertario y sin sectarismos, en este congreso histórico en el cual han tenido cabida todas las ideologías a la izquierda del PCE, representadas por las fuerzas políticas y sociales que lucharon contra la dictadura franquista del nacionalcatolicismo en la década de 1970. Participaron casi cuatrocientas personas provenientes de todo el Estado español, Italia, Francia, Alemania, Inglaterra, Portugal y EE. UU. La organización ha sido exquisita respecto a los tiempos de exposición de los ponentes —con el objetivo de cumplir con los horarios del congreso, que se han desarrollado con una puntualidad británica— y también con las preguntas y reflexiones de los asistentes.

Desde el Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona (institución a la cual representé en dicho evento) se felicita a los comités científico y organizador del congreso por su labor tan minuciosa para que nada se quedara fuera del tintero de la Transición. Prueba de ello han sido las 114 ponencias presentadas por 124 personas.

También ha sido fundamental la colaboración de la Universidad Complutense de Madrid y la International Oral History Association (IOHA), y la participación de estudiantes y catedráticos de universidades de todo el Estado español, entre los que había un centenar de investigadores de diversas disciplinas: historia, sociología, ciencias políticas, antropología, derecho, filología e historia del arte, junto con antiguos activistas de la izquierda revolucionaria y de liberación nacional. Este congreso ha levantado ampollas en el mundo académico universitario del oficialismo histórico, que suele borrar el inicio de la Transición y minimizar la importancia política de las luchas obreras y cam-

pesinas organizadas al margen de la izquierda reformista (PCE, PSOE, CC. OO., UGT) durante ese período de nuestra historia.

Es la primera vez que se celebra un congreso de estas características en que se aborda un aspecto clave de la Transición española: la movilización política y social que hizo fracasar los proyectos continuistas de la dictadura una vez muerto Franco.

También es destacable el apoyo del Ayuntamiento de Madrid, que facilitó las dos sedes del congreso: el Centro Cultural Buenavista y el Centro Cultural Maestro Alonso, donde se crearon veintiuna mesas de trabajo compuestas por varios ponentes, seguidas de debates con muy interesantes reflexiones. El acto de apertura corrió a cargo del libertario Guillem Martínez, periodista y guionista del programa de humor ácido Polònia de TV3, la televisón pública catalana. Este hizo un breve resumen de los errores del movimiento libertario y habló de la vigencia de las ideas libertarias sobre autogestión. Precisó que el movimiento libertario no supo entender el Mayo del 68 francés y que apostó por la política, en la que no existe el tiempo humano y éste se convierte en el tiempo de la institución. Dijo que la clase obrera ya no existe y que ésta ha dado paso a nueva clase social: la precaria.

El miedo a la calle desapareció con los Pactos de la Moncloa, en los que se desactivaron todas las luchas obreras, con el PCE a la cabeza, haciendo de barrera en las grandes movilizaciones —como en los sucesos de Vitoria y en tantos otros lugares—. Impusieron de este modo la política de colaboración entre clases. Guillem Martínez reivindicó la «democracia económica».

En el Centro Cultural Buenavista, se crearon catorce mesas de trabajo repartidas en dos salas durante los días 24 y 25 de febrero.

El congreso se cerró con la actuación de La Solfónica del 15M, que puso un broche de oro a la intensidad de este evento histórico, tanto por la variedad de los temas tratados como por la enorme participación de asistentes en todas las mesas de trabajo.

La mezcla entre investigadores y activistas de todas las ideologías a la izquierda del PCE fue fundamental para afirmar que este congreso ha sido «histórico».

Juan F. Vergara,
sociólogo y escritor

La Transició i el règim del 78 no són una mateixa cosa

Introducció

Amb la progressiva desnaturalització del llenguatge —del valor de les paraules— ens veiem abocats a una insuportable confusió i simplificació de l'expressió dels conceptes i les idees. El nom de les coses, lligat d'una determinada manera al valor del concepte o idea que hauria de transmetre, és d'una importància transcendental. Per explicar (i, si cal o es vol, per justificar o condemnar, per ratificar o per rebatre) la història i els comportaments, siguin individuals o col·lectius. «Aclarar el sentido exacto de las palabras que se utilizan es siempre una obligación científica, porque la forma de presentar el problema, o de denominar las cosas, no es filosófica ni políticamente neutra, sino que encierra una toma de posición que predetermina, o al menos orienta, la resolución de los problemas.»[1]

La Transició és un procés, un seguit d'esdeveniments, de fets i situacions que, dinàmicament, hauria portat «un determinat règim autoritari a alguna altra cosa» (O'Donnell / Schmitter, 1988). Procés que els acadèmics emmarquen cronològicament en una sèrie de passos. Inici de la Transició quan les tensions entre els radicals i els moderats del mateix règim resulta insostenible. Pactes polítics per a establir unes regles de joc, amb la participació dels sectors externs al règim —l'oposició, clandestina fins aquell moment, o tolerada— que portaran al desencís de part de l'oposició (en el nostre cas, a aquells que es mantingueren fidels a la ruptura contra els que varen preferir peixos al cove). I, finalment, redacció de noves fórmules —formes, doncs— perquè res no canviés de veritat —Constitució i Pactes de la Moncloa—.

Aquest procés —presentat arreu del món com a modèlic— configura, finalment, això que ara en diuen règim del 78. És a dir, en aquell procés van resultar guanyadors, o van ostentar l'hegemonia, el conjunt de forces polítiques partidistes; de fet només la dreta i l'esquerra, amb les especificitats dretanes dels nacionalismes al País Basc i a Catalunya. Els que conformaren aquest règim —només una transfiguració de l'anterior, o una superació, si voleu— comparteixen l'acceptació indiscutible del capitalisme i el lliure mercat com a rectors del món econòmic, el dret a la propietat privada com a dret absolut i les relacions originàries del poder —del seu funcionament jeràrquic—, de tal manera que el resultat ha sigut vestir democràticament la reforma del franquisme. De fet, durant anys, ha estat un lloc comú l'expressió franquisme sociològic. Si no, només cal recordar les nombroses alcaldies de CiU que van dirigir durant anys els mateixos alcaldes que ho havien estat durant el franquisme i, d'igual manera, els nombrosos càrrecs en les diputacions provincials.

La Constitució la van redactar —i aprovar— aquells que la van redactar i aprovar i en els Pactes de la Moncloa hi havia qui hi havia, i tots van callar quan el nou règim va triturar a aquells que s'hi mostraven contraris —cas Scala, GAL...—. Per tant, els intel·lectuals i predicadors, avui, de la nova esquerra, de la nova política, haurien de distingir clarament entre el règim del 78 —amb institucions franquistes— i la Transició (o,

1 José Álvarez Junco: *Dioses útiles. Naciones y nacionalismos*, Galaxia Gutenberg, 2016.

com els hi agrada anomenar-la a alguns: Transacció). D'altra manera, es converteixen en repetidors de la Història, en majúscules, oficial i oficialista que sempre confon els processos històrics complexos amb el seu resultat (la victòria, un altre cop, dels poderosos i dels seus col·laboradors), oblidant sempre els cadàvers («oferiu flors als rebels que fracassaren») dels anònims, molts!, que hi van morir —també físicament— per no renunciar, per no claudicar.

Estem en una nova Transició?

Més enllà dels carregosos —segurament interessants, molts— estudis acadèmics, podem dibuixar la Transició política espanyola a partir d'allò que més contretament ha caracteritzat el règim resultant. Des de tres aspectes: la Constitució, les institucions i la desmobilització de l'anomenada societat civil.

Un cop es va anant reduint la confrontació al carrer cap a debats entre partits polítics (darrere hi ha el poder real, sense donar la cara), es planteja i s'assumeix que el país estarà en l'òrbita dels del nostre entorn. Una manera agradable de deixar clar que algunes qüestions han desaparegut de la possibilitat de ser objecte de discussió: la forma de l'Estat, la propietat privada, el lliure mercat... són dogmes fora de l'ordre del dia. Per tant queda limitat el marc per a la redacció, en textos formals, de les normes generals —rígides i categòriques— que d'ara endavant enquadraran la confrontació política.

L'oposició —aquells que ja han oblidat el terme ruptura— podra accedir (és la torna) a les institucions. Reproduira en els diferents nivells administratius —estatal, regionals o autònoms i locals— la corresponent normativa reguladora que es pugui deduir d'aquella Constitució. És a dir, s'accepta el sistema jeràrquic i piramidal de control social.

Des d'aquestes institucions (especialment les diputacions, però a la llarga des dels ajuntaments també), els partits polítics podran satisfer les seves necessitats de retribuir econòmicament —sobretot— els seus militants i també nodrir les seves finances i crear, cadascun la seva, notable xarxa clientelar. «[...] el espacio ha sido ocupado por unos partidos que han tendido a establecer relaciones de patronazgo con los aparatos estatales (usando patrimonialmente el poder y generando relaciones clientelares con la sociedad) y han intentado penetrar en aquellos estratos sociales menos organizados o consistentes.»[2]

2 Joan Subirats (ed.): *¿Existe sociedad civil en España?*, Estudios de la Fundación Encuentro, 1999, p. 24.

Però això comporta la desmobilització al carrer. Les institucions abdueixen del carrer els protagonistes de la mobilització que ha forçat la situació. Així, les organitzacions autònomes —grups veïnals, associacions culturals i reivindicatives lligades a problemàtiques concretes— van perdent, a favor de les institucions democràtiques, els seus líders i militants, els seus elements més compromesos.[3] S'han d'ocupar alcaldies i regidories, càrrecs burocràtics en els partits, en empreses públiques... institucions totes que requereixen una considerable xarxa administrativa que servirà per a pagar els serveis prestats. Això anirà degenerant de tal manera que, anys després, trobarem càrrecs polítics i institucionals que no coneixen altra professió que l'exercici d'aquests càrrecs, sense haver treballat mai en una empresa o com a autònoms. Alguns d'aquests, a Catalunya, són els que més llueixen el nostre esperit emprenedor!

I ara ens trobem amb un corrent que torna a reivindicar una Transició, carregant contra el règim del 78. Ara, però, nova! Com als anys setanta, en aquest corrent hi ha de tot: una nova esquerra, una nova dreta i els nacionalistes (ara, a Catalunya, independentistes).

I un plantejament: reforma constitucional i regeneració política que ratificaran la nova política que ens alliberarà de la casta. Però no queda clar

3 «[...] como el abandono de sus dirigentes, que se incorporan a tareas predominantemente políticas (especialmente en los ayuntamientos desde el triunfo electoral de la izquierda en 1979).» *Ibídem*, p. 39.

què passarà amb la propietat, amb el lliure comerç, amb la UE, amb el nostre peculiar sistema penal... Una altra vegada, les institucions —poder, propietat i autoritat— no són qüestionades de soca-rel més enllà de la reforma —les formes— que es derivin d'aquella regeneració.

Com en l'anterior, allò que resulta més evident és la capacitat d'abducció que té el sistema davant de confrontacions per a les quals no tenia prevista altra sortida. Un altre cop la possible nova Transició ha abduït del carrer —15M, plaça Catalunya...— a joves militants i els ha anat acomodant als escons que semblaven reservats a la casta. Els sous que obtenen, en principi, són els mateixos que obté la casta. La seva destinació real l'haurem de constatar en uns quants anys. La capacitat del poder —absolutament desdibuixat, deslocalitzat, internacionalitzat, informe, religiós... com l'Església— per a transfigurar —o deixar que transfiguri— el rostre dels seus empleats és immensa i inabastable.

Allò que queda fora

Quedaren fora d'aquella Transició alguns extremistes o radicals, alguns militants que no acceptaren les renúncies dels seus partits originaris —extrema esquerra—. Alguns anarquistes que han maldat sempre contra el poder i les seves institucions. I uns, molt pocs, militants d'extrema dreta. Pocs perquè els conservadors —AP, PP— n'han assumit la tutela i part del bagatge ideològic.

A partir de la promulgació de l'amnistia tothom que no acceptés el nou règim seria un delinqüent. Carrillo va arribar a dir que, a partir d'aquell moment, ja no hi havia més presos polítics. Aquella extrema esquerra i les organitzacions anarcosindicalistes van ser l'objectiu a batre, per raons diverses i diferents. Van ser anorreades com a moviment o possibilitat pel règim nounat, del que formaven part els que avui representen —que no ostenten— el poder, a tots els nivells. El silenci real de l'esquerra davant l'assassinat de Puig Antich, dels afusellaments de militants d'ETA i el FRAP, del cas Scala... és clamorós.

Avui doncs, ¿creu la nova esquerra que podrà assolir tot un seguit de fites que ja eren en els programes de la vella esquerra?[4] Perquè l'acceptació de la pretensió de conquerir el poder comporta comunió amb el poder. A Catalunya, les CUP —amb una tasca extraordinària a l'àmbit local, propera al veïnat— amb la pretensió de la creació d'un nou Estat («nou» no implica *per se* un nou o diferent poder) comparteixen el procés independentista amb aquells que han viscut amb —i de— el règim del 78. Partits que miren cap a una altra banda quan se'ls recorda que han aprovat a Madrid la Llei de Partits, la reforma laboral, la modificació de l'article 135 exigida per la UE. Amb aquells que no coneixen casos com el dels Pujol, els Millet, la ITV, el 3% i Adigsa, Lloret de Mar i el seu alcalde Crespo, el Cas Pretòria, el cas de l'Associació de Municipis de Matas i Solà...

Estem tornant al 78? Reforma o revolució (reforma o ruptura per acabar en reforma pactada o ruptura pactada, depenent de qui ho digui). Però sembla que parlar de revolució ja no es porta, la paraula ha estat foragitada del diccionari de l'esquerra. Quan Europa es converteix en una munió de petits Estats totalitaris, quan el llenguatge ha estat absorbit per les elits sense pàtria, no ens queda res més que compartir la caiguda de l'imperi amb els que estan fora: amb els lluitadors okupes, amb les PAH... només ens queda reivindicar la il·legalitat i, si ens ho permeten les cames xarugues, sortir al carrer a dir-los que no. Com diuen que deia Sartre, no es pot canviar la legalitat des de la legalitat.

Pep Castells. L'Esquirol, octubre de 2016

4 Raffaele Simone: *El monstruo amable. ¿El mundo se vuelve de derechas?,* Taurus, 2011.

La reconstrucció de la CNT en la Transició. De l'èxit al fracàs (1976-1979)

Introducció

Durant el franquisme, el moviment llibertari va ser un dels que van rebre més repressió. La majoria van marxar a l'exili, i allí teoritzaven sobre la situació política del nostre país. Les diferents onades de detencions van deixar uns pocs militants a l'interior, molt desanimats, doncs ells sí sabien com es desenvolupava la vida a l'Estat espanyol.

Van ser necessaris fets com els de Maig del 68 a París, i la seva arribada a Espanya, perquè el moviment universitari iniciés mobilitzacions a la dècada dels setanta; també el moviment obrer: vagues com les de Blansol, gelats Camy, Harry Walker, Macosa i moltes altres van radicalitzar els seus conflictes. Un nou plantejament havia aterrat a diferents grups, tant d'obrers com d'estudiants: el rebuig a tots els partits i la defensa de l'autonomia sindical.Van néixer grups com Solidaridad al Servicio del Movimiento Obrero, Federación Socialista Revolucionaria (FSR), Grupos Obreros Autónomos (GOA), Círculos de Formación Obrera, Colectivo Rojo y Negro... i molts d'altres que no tenien cap publicació on expressar-se. Dins de la universitat: Estudiants Llibertaris de Catalunya i d'altres individualitats. Dins del moviment obrer, els grups s'havien aglutinat al voltant d'antics militants anarquistes, mentre que en el món universitari era més al voltant d'un professor o d'algun estudiant dels últims cursos.

A partir de 1972, la majoria d'aquests grups —empesos per la gent jove no contaminada per l'exili— senten la necessitat de coordinar-se. A l'exili, la CNT estava molt dividida: el «sector federiquista», l'agrupat al voltant de Frente Libertario, la CNT a Llatinoamèrica... però, encara més, tots ells davant dels antics militants de l'interior. També aquells militants que, dins l'Estat espanyol, havien acceptat col·laborar amb el sindicalisme vertical, com el Sindicat d'Espectacles Públics i els membres del Partit Sindicalista.

Aquesta necessitat de coordinació començà a veure els seus fruits al voltant de 1973, quan els grups iniciaren la seva connexió. Es realitzaren unes tres reunions a la zona de les Guilleries, a les quals va assistir gent jove i algun antic militant com a observador. La conclusió d'aquestes reunions va ser caminar cap a una integració en una nova CNT. Aquest moviment va fer de pal de paller, fins a la mort del dictador, quan es va produir una explosió de llibertat.

Les maniobres de l'exili

És molt difícil definir quin va ser el moviment dels grups de l'exili davant d'aquest moviment a l'interior. El que sí que és cert és que algun vell militant va tenir una actitud dubtosa al respecte. Fidel Miró, per exemple, admet que va participar en diferents reunions amb Rodolfo Martín Villa mentre era governador civil de Barcelona i també amb Josep Maria Socías i Humbert —membre del Sindicat Provincial de Barcelona—, quan aquest últim va esdevenir alcalde de Barcelona. Segons les seves declaracions, aquests dos personatges tenien molt interès pel desenvolupament de la nova CNT. És molt lògic que tant Martín Villa com Socías, formats dins del sindicalisme franquista i que no podien

veure amb bons ulls el ressorgiment del sindicat UGT —controlat pel PSOE— ni les CC. OO. —controlades pel PCE—, poguessin pensar que era més fàcil influir en la nova CNT, aprofitant el contacte amb els militants que ja havien estat dins del sindicat vertical. Calia que aquests militants anessin formant una taca d'oli a l'organització. Aquesta taca va tardar tres anys a contaminar efectivament la CNT. El duo Martín Villa i Socías va continuar intentant influir, però la seva influència era des dels nous llocs que ocupaven en l'estructura del Govern: Socías, com a alcalde de Barcelona, fent diferents reunions en un despatx de la torre Urquinaona amb destacats militants del Comitè Regional de Catalunya de la CNT, i Martín Villa, com a ministre de l'Interior, dirigint les forces repressives amb fons reservats cap al moviment llibertari, per provocar un cop de timó a la CNT.

La primera reunió pública

La primera reunió pública d'una nova CNT va realitzar-se a Madrid i, una setmana després, a Barcelona, a la Rosa de Foc, el 19 de febrer de 1976: la primera reunió de refundació. Van assistir-hi uns 200 militants que pertanyien a tots els grups existents. La tasca de contactar-los va ser molt important, ja que calia aconseguir una credencial per poder accedir a la reunió, donades les mesures de seguretat que encara s'utilitzaven. No és cert que Enric Marco estigués present en aquesta reunió, encara que ell —per donar-se importància— digui que sí al llibre *El impostor* de Javier Cercas; la primera reunió a la qual va assistir va ser la del Primer Ple del Sindicat, que es celebrà al local del Poble Nou, a finals de 1976.

L'ambient que es respirava a Barcelona la tardor de 1976 era de plena llibertat; tots els grups polítics que havien actuat a la clandestinitat s'estaven reorganitzant, existia una certa tolerància vigilada.

La Federació Local de la CNT es va instal·lar a un local del carrer de la Portaferrissa. Aquest local havia estat cedit per Socías i Humbert per a donar aixopluc a l'Associació d'Antics exalumnes de l'Escola del Treball. El Comitè Regional es va instal·lar en un despatx d'advocats, AJEL, al carrer de Méndez Núñez.

La tardor de 1976 va ser molt moguda. Si, quan es va realitzar l'assemblea del mes de febrer, la CNT comptava amb 2.000 afiliats —el 50% de Barcelona ciutat—, la xifra va anar pujant fins que, al desembre de 1976, s'havia passat a 41.714 persones. Un any més tard, al desembre de 1977, l'organització tenia 65.839 cotitzants. Però llavors va iniciar-se el descens i, al setembre de 1979, dos mesos abans del Congrés de l'escissió, el nombre de cotitzants havia baixat fins a 16.952; ja s'havia iniciat l'expulsió de diferents sindicats.

El Primer Ple de Sindicats

Durant els caps de setmana del mes de desembre de 1976, es va celebrar, en un local del Sindicato Vertical, el Primer Ple de Sindicats de Catalunya, després de tot un mes de reunions per tal de definir la línia a seguir. Es va nomenar un Comitè Regional, procurant integrar les diferents tendències existents. El Sindicat del Metall va nomenar un desconegut de la majoria com a secretari general: era l'Enric Marco.

En aquest comitè existia un gran debat entre la tendència sindical i la tendència anarcosindicalista. La primera era defensada per antics col·laboradors del Sindicato Vertical. Entre la militància existien altres tendències, com l'anarquista, que no van obtenir representació.

Un cop celebrat aquest Ple de Sindicats es van anar organitzant els sindicats, que anaven creixent amb nous militants sense que aquests haguessin d'acreditar cap requisit per integrar-se. Existien també, en l'àmbit dels mitjans de comunicació, publicacions que contribuïen a donar informació sobre el moviment llibertari, com les revistes Ajoblanco, Bicicleta, Alfalfa i moltes altres. En l'àmbit editorial, molts dels llibres que fins aleshores s'havien editat fora del país sortien ara publicats per editorials tant de Madrid com de Barcelona, que donaven veu a obres d'autors anarquistes i sobre història del moviment llibertari. Podria dir-se que la tardor de 1976 va ser una explosió de llibertat. Aquella tardor es van organitzar mobilitzacions, com la de l'empresa Roca, en la qual la CNT va ser l'únic sindicat que es va implicar, i la vaga de benzineres que va paralitzar gran part de la circulació de vehicles i que també estava recolzada per la CNT. Aquestes dues vagues demostraven el tipus de sindicalisme que defensava la CNT, anant més enllà del que fins aleshores s'entenia per «sindicalisme».

El Míting de Montjuïc i les Jornades Llibertàries

La tardor de 1976, l'organització s'anava consolidant i es va organitzar un míting a Mataró amb una gran afluència de militants. Aquest fet va fer que el Comitè Regional veiés l'oportunitat de celebrar un gran míting a Barcelona. Durant la primavera de 1977, el Comitè Nacional va presentar en el Registre Oficial d'Associacions els papers per a la legalització de la CNT. Aquest era el primer pas per poder actuar dins de la legalitat existent.

Amb aquestes característiques es va organitzar un gran míting a Barcelona, en el recinte de l'Exposició a Montjuïc, amb una assistència superior a 300.000 persones. Allà van intervenir tant militants de l'exili com membres del Comitè Regional. L'esdeveniment va acabar amb un gran debat per la intervenció de Josep Peirats, que s'havia referit al tema del nacionalisme d'una manera molt crítica. Una gran part dels assistents van rebutjar de manera molt ferma aquesta intervenció dient que havia estat pronunciada per una persona que no entenia els nous temps.

Tot seguit es van organitzar les Primeres Jornades Llibertàries, al Parc Güell de Barcelona i també al desaparegut Saló Diana. Durant tres dies, els carrers de Barcelona van ser ocupats per llibertaris de diferents països que anaven del Parc Güell al Saló Diana. D'aquestes jornades, dos van ser les idees que van calar en gran part dels assistents: «la abolición del trabajo» i «los presos comunes son presos sociales». Dins dels sindicats i també del Comitè Regional, sortien debats molt intensos sobre com s'entenia l'anarcosindicalisme. Uns mantenien criteris marxistes, d'altres pro falangistes enfront dels anarcosindicalistes i els anarquistes. Eren els inicis de l'escissió. Aquests fets coincidien amb l'assistència d'alguns membres del Comitè Regional a les reunions amb Socías i Humbert al despatx de la torre Urquinaona. S'iniciava l'estratègia que havia dissenyat Martín Villa per domesticar la CNT.

Els Pactes de la Moncloa

El Govern, davant la greu situació econòmica, proposava la signatura d'un pacte entre el mateix Govern, els empresaris i els sindicats: els Pactes de la Moncloa. Els sindicats CC.OO. i UGT es van mostrar partidaris d'aquest pacte, que deixava sense validesa els convenis col·lectius amb les empreses. La CNT va prendre una actitud molt bel·ligerant en contra d'aquest pacte, però dins dels sindicats hi havia militants que no compartien el criteri majoritari, especialment aquells que provenien del marxisme.

Per exemple, el Sindicat de Sanitat de la CNT, després d'un gran debat, es va convertir en el Sindicat de Salut, per tal de poder assumir amb més propietat no únicament els conflictes del personal sanitari, sinó també per abordar la problemàtica generada per la mala praxi dels professionals, l'actitud dels laboratoris farmacèutics i allò que, anys més tard, s'ha anomenat «defensa del ciutadà com a consumidor». Aquesta línia d'actuació, consensuada amb membres del Sindicat de Salut de les Illes Canàries —amb els quals es va elaborar l'Alternativa Llibertària a la Sanitat— va motivar que la meitat dels membres del sindicat marxes-

sin perquè entenien que així s'abandonava la línia sindical.

Les reunions a la torre Urquinaona no donaven els fruits que Martín Villa desitjava i, per aquest motiu, va iniciar el fitxatge de confidents, per tal d'aconseguir que la CNT fos un sindicat proper al govern.

En la seva estratègia contra els Pactes de la Moncloa, la CNT convocà una manifestació a Barcelona el 15 de gener de 1978; era un diumenge al matí i la manifestació es va fer sense cap incident. Quan la gran majoria de les persones que havien assistit a la manifestació es disposaven a dinar, van sentir la notícia que tots els mitjans de comunicació van donar a les tres de la tarda: s'havia produït un atemptat contra la sala de festes Scala de Barcelona. Però la gran sorpresa va ser que es va responsabilitzar de l'atemptat la CNT i van ser detinguts uns militants com a responsables.

Aquest va ser un gran cop pels militants de la CNT, doncs, a més a més, els morts en l'atemptat eren militants de CNT. Així que, a poc a poc, els treballadors van deixar de militar en els sindicats, però arran de l'atemptat les lluites internes al sindicat van tornar-se molt cruentes i plenes d'acusacions.

S'iniciaren les expulsions, que van ser tant de militants com de sindicats sencers. Una de les persones que van contribuir a l'escissió va ser el mateix secretari general del Comitè Regional, Enric Marco, un dels assistents a les reunions amb Socías i Humbert; un altre dels membres del Comitè Regional que assistia a aquestes reunions era Josep Cases, que provenia del Sindicato Vertical de l'espectacle, on hi havia militat durant molts anys, i que era partidari d'una línia sindical domesticada. Ells dos, en les reunions del Comitè Regional, eren el contrapès de les propostes que feien els altres.

Les infiltracions

Que entrar en un sindicat fos un acte lliure o considerar els presos comuns com a presos socials eren fets que implicaven que dins els sindicats s'integressin persones molt diferents, sense una ideologia concreta, que, quan els sindicats prenien actituds radicals, eren una rèmora per aquesta tendència o bé eren un misto. Per això, l'estratègia de Martín Villa va ser atreure primer a històrics militants de l'exili; però, després, veient que això no li donava resultats, va optar per la infiltració. La persona escollida pels serveis policials de Martín Villa va ser Joaquín Gambín, un antic delinqüent, amb anys de condemna, que havia coincidit a presó amb diferents militants anarquistes. Gambín havia participat en desmuntar un intent de fuga de la presó de San Miguel de los Reyes, a València, on estaven militants com Miquel García, Juan Gómez Casas... a mitjans dels anys cinquanta. En aquest intent de fuga, Gómez Casas va patir el trencament de les dues cames. Gambín va tornar al servei de la policia organitzant l'atemptat de la sala de festes Scala, com es va demostrar finalment en l'últim judici del cas. Gambín s'havia infiltrat en un sindicat de la CNT a Múrcia, on la seva vinculació no era coneguda. Poc temps després, un grup del sindicat va ser detingut i Gambín va venir a Catalunya —segons ell per no ser detingut—, però aquí a Barcelona va ser apressat i, a la Model, es va relacionar amb joves anarquistes. Un cop en llibertat, va continuar relacionant-se amb aquests joves i, aprofitant la manifestació que havia organitzat la CNT, els va convèncer de tirar uns còctels Molotov a la sala de festes. Ell va preparar els còctels i ells els van llençar a la porta de l'establiment; qui va llençar-los a l'interior va ser ell.

Aquest va ser el motiu pel qual la CNT de Catalunya va anar apagant-se. Uns es van desmotivar, altres van marxar a altres centrals sindicals o partits polítics. Però els qui es van quedar tampoc van elaborar un programa engrescador.

La reclamació del Patrimoni Sindical va ser un altre dels punts conflictius i poc clars a on les tendències que quedaven es van enfrontar; un dels negociadors va ser Enric Marco.

Lluís Bursó Molina
Tardor de 2016

Una Transición implacable. Crítica anarquista a la Transición

Una de las cuestiones básicas que nos planteamos los historiadores al analizar una época histórica determinada es la profundidad de la mirada con la cual puede ser observada dicha época en concreto. Por regla general, se tiende a considerar que es necesario el transcurso de una serie de años para poder asegurar nuestra objetividad; conviene que el análisis no se vea interferido por las pasiones que genera el recuerdo de un hecho del cual todavía sobreviven demasiados protagonistas. Aunque la historia oral es una herramienta útil para conocer las opiniones de aquellos que vivieron los acontecimientos, desgraciadamente no puede otorgarse a este método ninguna fiabilidad, ya que las divergencias entre los mismos son tan abismales que, en apariencia, parecen haber vivido acontecimientos completamente diferentes. Sin embargo, sí que nos es útil para llevar a cabo un análisis pormenorizado de los deseos que se agitaban en la mente de sus protagonistas y las tendencias susceptibles de aflorar a la superficie en un momento determinado; es decir, la historia oral puede ser una extraordinaria herramienta para delimitar el espacio que abarcaba el imaginario social y permitirnos, de ese modo, efectuar ajustes y correcciones en nuestros análisis.

En definitiva, la proximidad de un acontecimiento hace que este se vea fuertemente iluminado, provocando con ello un deslumbramiento que impide distinguir con fidelidad sus contornos. El historiador necesita la penumbra de los archivos y las bibliotecas para poder llevar a cabo su trabajo con tranquilidad. En la infinita soledad de esos palacios del saber, se dedica sin molestas interferencias a desbrozar, de la maleza que lo enmascara, un período concreto, para sacar a la luz del día el intrincado laberinto en el que se desenvolvían los protagonistas. Para ello necesita podar las ramas secas del tronco vital de la historia, a fin de poder explicar con sencillez y coherencia cuáles fueron los hechos más importantes e iluminar adecuadamente con diferentes intensidades los diversos aspectos que lo conforman según su importancia relativa.

Sin embargo, las diferencias de interpretación de las diversas escuelas históricas nos indican que continúa existiendo, a pesar de todo, un ángulo de distorsión que hace de la historia uno de los arsenales más importantes para justificar cualquier hecho contemporáneo. Afortunadamente, se está consiguiendo una mayor uniformidad de interpretación que está convirtiendo a la historia en la antorcha capaz de guiar los destinos de la humanidad, aunque todavía queden algunos historiadores parapetados tras sus gastadas barricadas, pretendiendo infructuosamente poner obstáculos en su camino mediante absurdas teorías que intentan otorgar el protagonismo histórico a espectros que han sido barridos por el paso arrollador del progreso.

En el caso que nos ocupa, nos tropezamos con algunos problemas, aunque el principal, haciendo abstracción de la distancia que nos separa del mismo, es la propia significación del concepto de transición. A estas alturas, su significado político no deja lugar a dudas, como tampoco las plantea el objetivo que con

ello se perseguía, el cual ha sido ampliamente alcanzado. No obstante, un historiador no debe, bajo ningún concepto, dejarse atrapar en las tupidas redes de la manipulación política.

En mi opinión, sería mucho más adecuado calificar de transición el largo período de dictadura militar que instauró Franco. En efecto, como veremos luego con más detalle, el régimen franquista no es sólo un paréntesis doloroso de la historia de este país, sino algo mucho más profundo en la significación del desarrollo del sistema de explotación capitalista. Para entender este proceso conviene que demos una ojeada al papel que intentó desempeñar la Segunda República y los problemas a los cuales tuvo que enfrentarse. Su principal empeño fue el de impulsar el desarrollo industrial, intentando, sin demasiada fortuna, resolver el secular problema de la reforma agraria con el fin de liberar mano de obra que pudiera abastecer la demanda de la industria. Como siempre, la factura deberían pagarla las clases menos favorecidas, que se resistieron con encono a ser utilizadas como carne de cañón. Por su parte, los anarquistas se opusieron con todas sus fuerzas a esta ruptura del equilibrio entre la ciudad y el campo que hubiera significado el triunfo definitivo del capital. Ni las fuerzas políticas favorables a la República consiguieron sus objetivos, ni tampoco los anarquistas y otras fuerzas revolucionarias lograron que la Revolución triunfase. El desastre de 1939 instauró una dictadura militar que, en teoría, debería haber salvado los valores patrios tradicionales, pero esta tampoco logró alcanzar sus objetivos.

Sin que entremos a valorar si se hizo de forma consciente o inconsciente, lo cierto es que el régimen franquista llevó a cabo la revolución urbana definitiva. Una vez despejados los obstáculos que se oponían, mediante una sangrienta represión, y masacrando sin contemplaciones cualquier conato de resistencia, cumplió, casi a la perfección, el papel histórico que la República no pudo llevar a término.

Por tanto, lo que se plantea, tras la muerte del dictador, no es un traspaso de poderes o una transición de una dictadura a una democracia, sino algo mucho más simple: cómo diseñar la continuidad de un régimen de dictadura sin que se produjeran grandes sobresaltos. No obstante, para evitar confusiones y dado que el término acuñado de transición, para denominar el paso del régimen franquista a una democracia de pleno derecho, ha sido ampliamente aceptado, usaré este concepto en esta última acepción, aunque desde luego sin renunciar a mis hipótesis anteriores y teniéndolas siempre presentes.

Que el proceso de transición fue pactado por los sectores reformistas del franquismo y las cúpulas de los partidos políticos históricos, principalmente PSOE y PCE, creo que nadie a estas alturas puede ponerlo en duda. De hecho, ese mismo pacto realizado en las postrimerías del franquismo, lo hubieran igualmente suscrito sin rubor antes del definitivo desastre de 1939. Es decir, los protagonistas del pacto, en algunos casos, eran los mismos y, en otros, sus herederos políticos. Del mismo modo, todavía subsisten acérrimos partidarios del antiguo régimen gobernando en estos momentos. En resumen, Franco llevó a cabo el trabajo sucio que se precisaba para integrar el país en la ruta del desarrollo industrial capitalista y posibilitar su estabilidad político-social en esta nueva fase del desarrollo económico, algo que la República había sido incapaz de conseguir.

Este esquema de trabajo me permitirá enfocar la Transición desde un aspecto completamente diferente al que estamos habituados y puede ayudarnos a comprender mejor su desarrollo. Si echamos un vistazo a los problemas con los cuales tuvo que enfrentarse el régimen republicano y los comparamos con los que se planteaban a mediados de los años setenta, nos daremos cuenta de que eran muy similares, si no idénticos, pero con una sutil diferencia que adquiere en esos momentos, sin embargo, una extraordinaria importancia, como luego veremos.

Entre los múltiples problemas que se plantearon en ambos casos, quiero destacar los que a mi juicio son más importantes, aunque lo que aquí me interesa es analizar cómo se intentó resolverlos en los años posteriores a la muerte del dictador. Su solución contaba con un arma inestimable: la experiencia de ensayos anteriores fracasados. Tratarían de no volver a cometer los mismos errores.

En mi opinión, los problemas principales por resolver eran: encuadramiento del movimiento obrero dentro de estructuras organizativas de control, es decir sindicatos sometidos a las directrices de sus respectivos partidos, ya que estaba previsto el desmantelamiento del sindicalismo vertical. El problema secular de los movimientos centrífugos, es decir, la tendencia de la periferia a reivindicar su autonomía; pero, en este caso, era necesario ante todo hacer que las regiones que ya habían logrado anteriormente su derecho a la misma —Euskadi y Cataluña, principalmente— se vieran contrabalanceadas. Y, por último, el más que probable resurgimiento del movimiento libertario.

Pero antes que nada había que ponerse de acuerdo en la forma de Estado; aunque me da la impresión de que en este punto el acuerdo se alcanzaría muy pronto. Conviene tener en cuenta que, tras la Segunda Guerra Mundial, el factor político comenzó a declinar, cediendo el protagonismo al poder económico. Ello hizo que las diferencias entre izquierdas y derechas, que tanta importancia había llegado a tener en las luchas políticas hasta el primer tercio del siglo xx, se fueran diluyendo hasta confundirse y, por consiguiente, la forma de Estado se hiciera indiferente, mientras ésta se arropase con el sagrado manto de la Democracia.

Este hecho por sí solo hacía que la República en España estuviera condenada, pero en nuestro caso concurrían otras circunstancias que hacían prácticamente imposible su retorno.

Dando por descontado que la derecha franquista no hubiera consentido bajo ningún concepto su instauración, tampoco los partidos históricos de «izquierdas», PSOE y PCE, iban a empeñarse en su defensa, ya que esto habría significado con toda probabilidad una recuperación inmediata del fermento sociocultural de los años treinta, con toda la problemática que esto hubiera generado, pero sobre todo por el cuestionamiento del régimen anterior que hubiera implicado, es decir, se habría producido el proceso político a la dictadura o lo que también se dio en llamar ruptura. Por lo tanto, se aceptaba como inevitable históricamente la asunción de una monarquía heredada del franquismo, lo cual, a su vez, significaba lógicamente la aceptación de la continuidad de éste bajo el ropaje de la democracia.

Así se dio la paradoja de que los principales partidos políticos que proclamaron en los años treinta la defensa de la República como una cuestión de vital importancia fueron los primeros en abandonarla a su suerte. Creo que este hecho no debe sorprender a nadie. En los dos períodos republicanos, los gobiernos se dedicaron a perseguir sistemáticamente a aquellos que mejor podían contribuir en un momento determinado a defender sus postulados, eliminando de ese modo su base de apoyo más firme. La debilidad estructural de la República en España no se debió a la hostilidad de los partidarios de la monarquía, sino principalmente a la hostilidad de la propia República hacia aquellos que intentaron fortalecerla.

Por lo que se refiere a la domesticación del movimiento obrero, ya hemos apuntado al principio que el régimen franquista rompió definitivamente el precario equilibrio entre el campo y la ciudad. Al mismo tiempo que se desarrollaba la industria, se formaba un nuevo proletariado proveniente, en su mayor parte, de las provincias agrícolas del sur y el oeste. Este sector será el que desarrolle, en la década de los sesenta, nuevas formas organizativas, al margen del sindicalismo oficial, e independientes de las organizaciones políticas. Su organización asamblearia la convertía en una fuerza política emergente con un extraordinario potencial de lucha contra la dictadura, pero al mismo tiempo podía también tornarse en un poderoso obstáculo para los planes de continuidad política del franquismo bajo el ropaje democrático. Sin embargo, el principal problema lo constituía una hipotética conjunción de estos sectores del movimiento obrero autónomo con los sectores más combativos del antifranquismo, especialmente los libertarios. Esto hacía imprescindible que se lograra el máximo control de esta fuerza emergente: convertirla en una fuerza sindical puesta al servicio de los partidos políticos, lo cual se lograría solo en parte.

En cuanto a la inevitable insurgencia de los movimientos periféricos, su solución consistió en prevenir las reivindicaciones de las comunidades denominadas desafortu-

nadamente históricas, elevando a esta categoría a todas las demás; es decir, se trataba de cambiar la antigua división administrativa en provincias y regiones, por la más atractiva de comunidades autónomas. El resultado es de todos conocido: la supuesta autonomía ha reforzado aún más el control centralista del Estado y ha desplazado la lucha política hacia terrenos inocuos; si a esto añadimos la supeditación casi absoluta de la política a la economía, el problema de las autonomías se coloca en el plano de la representación sin mayores consecuencias, aunque todavía desate grandes pasiones.

Huelga decir que todos estos planes deberían ser reforzados con una considerable inyección de dinero, el cual fluyó abundantemente proveniente de muy diversas fuentes.

La reconstrucción del tejido social anarquista

Al encarar el análisis de la actuación de las organizaciones anarquistas tras la muerte de Franco, me acometen dudas similares a las que señalaba al principio. Para un historiador no sólo es importante la distancia de la mirada con la que observa los acontecimientos encerrados en polvorientos documentos, sino también el encadenamiento de los hechos. Nada surge de la nada, aunque haya que reconocer que el azar, en ocasiones, juega un extraordinario papel en el desarrollo de los mismos; pero este escurridizo protagonista de la historia se deja atrapar con relativa facilidad por un especialista experimentado. Por ello sería de todo punto inútil pretender, siquiera fuera como ensayo, hacer una historia del papel jugado por los anarquistas en la segunda mitad de los años setenta.[1]

Al igual que sería de todo punto imposible entender el papel revolucionario de los anarquistas en el período 1936-1939 sin analizar a fondo toda su trayectoria anterior —aunque hay que admitir que muchos se han arriesgado a ello con resultados verdaderamente lamentables—, tampoco obtendríamos buenos frutos de nuestra historia libertaria de la Transición sin tener un conocimiento muy preciso de todo lo que sucedió anteriormente, tanto en el exilio, como en el interior del país. Sabemos cuál fue la actuación de los anarquistas en la resistencia al régimen de Franco, incluso con bastante precisión en algunos casos, pero desgraciadamente ignoramos, especialmente en puntos muy sensibles, cuál fue el desarrollo de las organizaciones libertarias en el exilio —especialmente en Francia, que por su cercanía a nuestro país se convirtió necesariamente en un punto de referencia obligado—.

Por todo ello, mi contribución sólo puede basarse en conjeturas e hipótesis de trabajo enmarcadas en el esquema histórico antes planteado. Una primera cuestión sería la reconstrucción de la CNT, la cual era no sólo inevitable, sino necesaria, porque cubría un espacio imprescindible para impulsar, desde sus presupuestos, un sindicalismo de acción directa y podía proporcionar un marco adecuado a ese sector del movimiento obrero muy crítico con el sindicalismo partidista. Además, la urgencia de dar una respuesta libertaria al cambalache que se estaba gestando en las capillas políticas, le daba un motivo más para esta recuperación de las siglas históricas. Pero «optar por reconstruir la CNT implicaba necesariamente asumir la continuidad histórica del anarcosindicalismo hasta nuestros días. Suponía asumir su experiencia histórica,

1 No obstante se han llevado a cabo algunas aportaciones, escritas al calor de las luchas intestinas que asolaron la CNT en la segunda mitad de los años setenta. Véanse Ramón Álvarez (1982) y Juan Gómez Casas (1984), así como el suplemento a *Cuadernos de Ruedo Ibérico* (1979). Joan Zambrana (2000) nos ofrece una panorámica del movimiento libertario en esos años y, aunque se echa en falta profundidad en el análisis, su intento no carece de interés. También han empezado a realizarse estudios de este período desde la óptica libertaria en el ámbito académico; por ejemplo, la tesis de Margaret Torres Ryan: *El anarquismo viejo y nuevo. La reconstrucción de la Confederación Nacional del Trabajo*, que nos ha ofrecido un avance en su ponencia del mismo título (1993) o el trabajo de Pablo César Carmona Pascual (2001), el cual incide, con especial agudeza, en los principales problemas que afectaron al anarquismo y al anarcosindicalismo. Recientemente, se ha publicado el artículo de Antonio Rivera (1999) muy documentado y, aunque en algunos aspectos muy polémico, extraordinariamente útil para comenzar a vislumbrar las diferentes visiones de este controvertido período.

a la vez que sus lastres y traumas del pasado, en especial la práctica confederal durante la Guerra Civil y durante la larga dictadura franquista. Ese período y la mitificación que de él se ha hecho originan hoy una gran confusión que es necesario esclarecer».[2]

Sin embargo, por otro lado, «existía un espacio de lucha que, sin ser aventurerismo, escapaba a los proyectos del reformismo obrero. Este espacio y las posibilidades que el entorno ofrecía al desarrollo de organizaciones sindicales daban a la CNT una viabilidad que se concretizaría en su reconstrucción».[3]

Cabría por tanto preguntarse si esta reconstrucción se llevó a cabo de forma correcta, si hubiera sido posible otra forma de recuperar las ideas anarcosindicalistas, ya que los conflictos no resueltos aflorarían a la superficie a la menor oportunidad. Felipe Orero señala: «La ausencia de verdadero debate público, es decir, sometido al arbitraje del conjunto de la Confederación y expuesto ante la sociedad entera, sobre ideología, estrategia, táctica y problemas de organización es tan evidente que basta para fundar la hipótesis de la mera lucha por el "poder orgánico"».[4] En efecto, aunque la conjunción entre el sector obrero emergente y la reconstruida CNT llegó a producirse, esta se tropezó con los problemas históricos a los que aludíamos anteriormente.

«Ahora bien, tales reagrupamientos se hicieron la mayoría de las veces contra la voluntad de ciertos grupos autónomos y, más a menudo aún, sin la autorización de los "consulados" de la CNT "oficial" del exilio, la cual, por otra parte, ya disponía de un "Comité nacional" (fantasmal, desde luego), cuya principal misión era velar por los intereses de la burocracia celestial».[5]

Entre los problemas históricos heredados, jugaron un papel de primordial importancia los derivados de la cuestión del poder, en íntima conexión con la ideología, y los relativos a la organización. En este último aspecto, el anarquismo se dotó, a lo largo de su evolución histórica, de diversos instrumentos organizativos, pero siempre concediendo mayor importancia a la autonomía de sus miembros que a la eficacia derivada de la disciplina sindical o política. Como afirma Hernando, «en la CNT no se concreta una correlación directa entre un sector ideológico del movimiento obrero, el anarquismo, y un tipo de organización. El anarquismo ha utilizado históricamente otros tipos de organización. La CNT se definía como organización de trabajadores "sin prejuicio de la religión, la creencia o el sexo". Quedaba claro que ni el monolitismo ideológico ni el unitarismo forzado figuraban en sus postulados, sobre todo, por la dificultad de establecer la "propiedad patrimonial" del concepto de anarquismo y por la diversificación de este».[6]

Nunca antes la ideología anarquista había concedido más importancia a un determinado tipo de organización que a las ideas que la sustentan y, en líneas generales, esto fue lo que sucedió en plena efervescencia anarcosindicalista. Esto nos conduce a considerar de

2 Alberto Hernando (1979), p. 31.

3 *Ibídem*.

4 Felipe Orero (1979), p. 47

5 Freddy Gómez (1979), p. 5.

6 Alberto Hernando (1979), p. 32.

vital importancia la investigación en torno a las causas que hicieron posible que la CNT —una organización sindical, no lo olvidemos— se arrogara la ortodoxia del anarquismo e hiciera del anarcosindicalismo un campo de batalla político. Por todo ello, un conocimiento profundo de la evolución del movimiento libertario en el exilio es absolutamente imprescindible para lograr una correcta aproximación a esta comprensión.

Porque, a mi entender, para conseguir un movimiento libertario con la fuerza suficiente para resistir los embates de la represión que inevitablemente se iban a dirigir contra sus estructuras, hubiera sido necesario potenciar un amplio movimiento de grupos anarquistas, ateneos libertarios, etc. O, como afirma Hernando, estructurar la organización siguiendo las líneas de penetración del anarcosindicalismo en esos momentos y reforzar las estructuras ya existentes.

«En ningún momento se planteó la CNT la adaptación a sus posibilidades de desarrollo tomando como base los lugares en que contaba con una implantación real. Ni siquiera se lo planteó como punto de partida. Nunca pensó en fortalecer los ramos de producción donde existía numerosa militancia o donde pudiera ser suscitada por la ausencia de otras sindicales. De igual forma, se olvidó de potenciar las regiones en las que los sindicatos contaban con implantación, donde, incluso, la memoria histórica de la CNT estaba viva. Por el contrario, se despilfarró el esfuerzo en la creación de sindicatos testimoniales, en la proliferación de locales, de revistas y propaganda de estos sindicatos, en lugar de unir estos como secciones sindicales de otros sindicatos de mayor dimensión y con mayores recursos».[7]

Y en mi opinión esto no se produjo; se centraron todos los esfuerzos en extender la organización anarcosindicalista a fin de presentar un frente lo suficientemente cohesionado para defender los intereses de los trabajadores y tratar de frenar el avance del capitalismo, pero se olvidó que históricamente esto se había logrado con una simbiosis casi perfecta entre la organización de los grupos anarquistas y el entramado sindical, luchando cada cual desde su propio terreno. La ausencia de esta tupida red de relaciones que, seguramente, se hubiera podido conseguir con una estrategia completamente diferente y un debate público en torno a estos problemas, facilitó muy probablemente la labor represiva del Gobierno.

Paco Madrid

7 Alberto Hernando (1979), p. 41.

Bibliografía

- Álvarez, Ramón (1982): *Historia negra de una crisis libertaria*, México, 469 pp.

- Carmona Pascual, Pablo César (2001): *CNT (1976-1981). Estrategias y tendencias, de la asamblea obrera a la era del pacto social*, Madrid, tesina curso 2000-2001 [inédita].

- Gómez, Freddy (1979): «*Grandezas y miserias del movimiento libertario español hoy*», Cuadernos de Ruedo Ibérico, suplemento, pp. 5-27.

- Gómez Casas, Juan (1984): *Relanzamiento de la CNT, 1975-1979*, París, 268 pp.

- Guijarro, Julio y Gutiérrez, José Luis (1993): «*La CNT en Andalucía: reorganización y conflicto», La oposición libertaria al régimen de Franco, 1936-1975*, Madrid, pp. 675-757.

- Hernando Alberto (1979): «*Nuevas crisis / viejas causas: La reconstrucción de la CNT en Cataluña*», Cuadernos de Ruedo Ibérico, suplemento (1979), pp. 29-42.

- Orero, Felipe (1979): «*CNT: ser o no ser*», Cuadernos de Ruedo Ibérico, suplemento, pp. 43-212.

- Rivera, Antonio (1999): «*Demasiado tarde (El anarcosindicalismo en la Transición española)*», Historia Contemporánea, n.º 19, pp. 329-353.

- Torres Ryan, Margaret (1993): «*El anarquismo viejo y nuevo: la reconstrucción de la CNT, 1976-1979», La oposición libertaria al régimen de Franco, 1936-1975*, Madrid, pp. 653-674.

- Zambrana, Joan (2000): *La alternativa libertaria (Catalunya 1976-1979)*, Barcelona, 223 pp.

A la búsqueda de Simone Kahn dite Simone Breton et puis Simone Collinet

En el año 2005, Éditions Joëlle Losfeld,[1] sello de Éditions Gallimard, publicó un importante volumen en edición presentada, establecida y anotada por Georgiana Colville, una «especialista» en mujeres surrealistas: *Lettres à Denise Lévy (1919-1929) et autres textes (1924-1975)*, de Simone Kahn, la primera esposa de André Breton.

No vamos a ofrecer una biografía de Simone Kahn, nacida en Perú, en 1897, conocida después como Simone Breton y más tarde como Simone Collinet; Wikipedia entrega una información «presentable», aunque no diga palabra de los amores de Simone mientras estaba casada con Breton y sí que este se enamoró y tuvo relaciones, durante los años de su primer matrimonio, con Lise Meyer (Lise Deharme), aunque al parecer no fue correspondido; Nadja y, sobre todo, Suzanne Muzard.[2]

Simone, que había conocido a Breton en junio de 1920 y se casó con él el 15 de septiembre del año siguiente, también tuvo sus amores y sus «rollos» —que diríamos hoy— con otros hombres durante su matrimonio. Max Morise se enamoró perdidamente de ella en 1923 y Simone, por su parte, sufrió ese mismo año de 1923 una experiencia de amor místico. En 1925-1926, fue «presa» de una pasión loca por Roland Tual, pasión que no fue correspondida. En 1928, mientras Breton está semi-huido con Suzanne Muzard, Simone escapa a La Ciotat con Max Morise. Cuando Breton se entera de esta huida, azuzado por Suzanne, pide el divorcio. Él siempre le había contado a ella sus amores y aventuras «extra-matrimoniales»; ella nunca le dijo palabra sobre los suyos.[3] En 1931, les fue concedido el divorcio: Breton, por aquel entonces, no tenía pareja y ella vivía con Max Morise, con quien rompería en 1934. No se sabe lo que aconteció entre ellos, pero Morise nunca más quiso saber nada de Simone. En el interín, en un viaje a España en 1932, Simone conocería al sociólogo, entonces trotskista, Michel Collinet, con quien se fue a vivir después de la ruptura con Morise y con quien se casaría en 1938.

Simone era una mujer inteligente, hermosa, etc.; pongan ustedes todos los adjetivos que quieran. Según Youki Desnos, la mujer del poeta Robert Desnos, era la única persona del grupo surrealista que había leído *El Capital* y, además, era una enciclopedia andante o viviente. Y tampoco tenía pelos en la lengua: en el Cahier de la Permanence del «Bureau de recherches surrealistes» —fue una de las permanentes más asiduas, junto con Jacques-André Boiffard, con quien se le achaca una *liaison* nunca demostrada—, el 7 de enero de 1925 escribía: «Protesto contra los procedimientos empleados contra ciertos permanentes que se encargan de algunos trabajos y son tratados como instrumentos. Entiendo que no se les pone al corriente del funcionamiento detallado de la Revista

1 Hija de Éric Losfeld, mítico editor surrealista de Le Terrain Vague —y de novelas eróticas o pornográficas, como la serie Emmanuelle— y que fue el editor más castigado por la justicia y la censura, por encima de la mítica Maspéro, de la V República francesa.

2 Sobre estos amores del fundador del surrealismo, léase el volumen de Georges Sebbag: *André Breton l'amour-folie: Suzanne, Nadja, Lise, Simone*, Jean-Michel Place, París, 2004.

3 Véase la carta que le envía André Breton el 15 de marzo de 1929, en André Breton: *Lettres à Simone Kahn (1920-1960)*, París, Gallimard, 2016, presentadas y editadas por Jean-Michel Gouthier, pp. 363-365.

[*La Révolution surréaliste*] y del Bureau».[4]

En el volumen antes mencionado en el que se recogen las cartas que envió a su prima Denise (Kahn, de nacimiento; Lévy, por su primer matrimonio y Denise Naville hasta el final de su vida, porque se casó con Pierre Naville),[5] las misivas de Simone descubren una personalidad fuerte, que se dice en estos casos, y divertida también. Enamorada de su marido, mas dispuesta a otras aventuras (por el tono de las cartas, incluso da la impresión de que su prima y ella hubiesen tenido una, o la tienen en aquel momento; tampoco está demostrado). Además, cada carta rezuma informaciones sobre el movimiento surrealista y sus miembros. La segunda parte de este volumen, «Autres textes», recoge diversos escritos: un «texto surrealista», que apareció con sus iniciales en el n.º 1, en diciembre de 1924, de *La révolution surréaliste*; una conferencia dada en Perú, en un viaje de trabajo de su marido en 1965 (es el texto más largo), sobre la pintura surrealista; un pequeño texto sobre cómo se «descubrió» el cadáver exquisito, que se publicó en el catálogo de la exposición «Le Cadavre exquis, son exaltation – De 1925 à 1936», realizada en la Galeria Schwarz de Milán del 5 al 28 de febrero de 1975; y unas cartas enviadas a Sarane Alexandrian, después de que éste le remitiese sus libros sobre Breton y sobre el sueño y el surrealismo.[6] La responsable del volumen ofrece también una cronología de Simone, de la cual se sacan la mayoría de los datos que se dan en Wikipedia, y una bibliografía.

Simone, a partir de 1932, participó en diversos grupos trotskistas franceses; formó parte de la Gauche Revolutionnaire, grupo «entrista», inicialmente próximo al trotskismo, pero, sobre todo, del sindicalismo revolucionario, dirigido por Marceau Pivert, que milita en la Sección francesa de la Internacional obrera-Partido socialista (SFIO) —en ese grupo militaron también, entre otros: Daniel Guerin; Georges Soulès, este último conocido por Raymond Abellio,[7] que acabó colaborando con el mariscal Pétain y se exilió en Ginebra tras la liberación de Francia; André Thirion, otrora uno de los puntales del grupo surrealista, etc.[8] En la SFIO, Simone llegó a estar incluida, junto con la escritora Colette Audray (ambas pertenecían al mismo grupo político), en la Comisión de Acción Permanente (CAP), una especie de comité central un poco diluido. Cuando, en 1938, la Gauche Revolutionnaire es expulsada de la SFIO, Pivert funda el Parti Socialiste Ouvrier et Paysan (PSOP), y Simone y su marido le acompañan.

En el momento de la guerra de España, Simone y otros miembros de la Gauche Revolutionnaire, enfrentados a Léon Blum por la política de no intervención, crean la revista *L'Espagne socialiste*. Organe illustré du CASPE —Comité d'Action Socialiste Pour l'Espagne—, de la que será secretaria y representando al cual viajará con Michel Collinet y otros miembros de la SFIO a Barcelona en 1936, y a Valencia y al Madrid sitiado, en 1937. El vespertino madrileño *La Voz*, en la edición del 31 de marzo de 1937, daba, en portada, la siguiente noticia:

Una Delegación del Partido Socialista francés en España

VENDRÁ A MADRID PARA CONOCER LOS DETALLES DE NUESTRA DEFENSA HEROICA

4 Bureau de recherches surréalistes. *Cahier de la permanence, octobre 1924 – avril 1925*, presentado y anotado por Paule Thévenin, París, Gallimard, 1988.

5 «Pierre Naville (nacido en 1903). Escritor surrealista de 1924 a 1929. Desde entonces se ha consagrado exclusivamente a la actividad política (dirige *La lutte de classes*, Verité, etc.). Autor de La *Révolution et les intellectuels, que peuvent faire les surréalistes* (1926)», André Breton y otros. *Diccionario abreviado del surrealismo*, Ediciones Renglón, Buenos Aires, 1987, p. 68.

6 Sarane Alexandrian: *André Breton par lui-même*, Col. Écrivains de toujours, É. du Seuil, París, 1971; existe versión castellana de este libro, publicada en 1974 por Editorial Laia (con recortes debidos a la censura); *Le surréalisme et le rêve*, Gallimard, París, 1974.

7 Raymond Abellio, durante la ocupación nazi de Francia, militó en el Movimiento Social Revolucionario, movimiento de inspiración fascista próximo a Marcel Déat; en 1943, formó parte del Frente Revolucionario Nacional, de Marcel Déat, que agrupaba a todas las organizaciones partidarias de la colaboración con los nazis. Por otra parte, Abellio fue un excelente novelista. En España, únicamente hay una novela suya traducida: *Los ojos de Ezequiel* están abiertos, Duomo Editorial, Barcelona, 2011, que recupera la traducción de J. Vila Selma, publicada en 1956 por la editorial madrileña Escelicer.

8 André Thirion: *Revolucionarios sin revolución* I, II, III, Edicusa, Madrid, 1975.

Valencia 31 (9 m.).– El secretario del Partido Socialista Ramón Lamoneda ha recibido la visita de los delegados franceses de la Federación Socialista del Sena, Simonet [sic] Kahan [sic], Michel-Collinet [sic] y Weil-Curiel. Todos ellos marcharán mañana a Madrid para visitar los frentes y conocer la heroica resistencia de la población madrileña. (Febus)

Durante su estancia en Barcelona, de la que da noticia Víctor Alba en *Sísif i el seu temps. I – Costa Avall* (Laertes, Barcelona, 1990, p. 201): «También se dejaban ver por la redacción [de *La Batalla*] Michel Collinet y su mujer Suzanne [en realidad, Simone y él aún no se habían casado], la bellísima Colette Audry (que después sería de *Les Temps modernes*, de Sartre [no: Colette Audrey, compañera de estudios e íntima amiga de Simone de Beauvoir nunca perteneció a Les Temps Modernes; sí fue secretaria de redacción de la revista *Arguments*, a cuya redacción pertenecieron, entre otros, Edgar Morin, Kostas Axelos, Roland Barthes, J.-F. Lyotard, etc.]), Martini, un joven socialista italiano que acabaría de diputado en su país, y algunos otros». Durante su estancia en Barcelona, tanto Michel Collinet como Simone Kahn colaboraron en la prensa del POUM; así, en la revista *Baluard de Sitges*. Òrgan del «Comité de defensa de Sitges», Simone Kahn publicó un artículo en dos partes: «La fábrica de cemento Fradera bajo en control de los obreros», nos 1467 y 1468, del 19 y 26 de septiembre de 1936, respectivamente. En el número 1467, Michel Collinet publicó también un artículo: «Al pasar las fronteras…». El texto de Simone Kahn aparecerá también, sin firma, en *La Révolution Espagnole*. Édition française hebdomadaire du Parti Ouvrier d'Unification Marxista P.O.U.M., año 1, n.º 5, 7 de octubre de 1936, con el título «Une cimentière sous la gestión ouvrière». En este mismo hebdomadario, cuya administradora era la ya citada Colette Audry, también publicaría Michel Collinet algún trabajo, destacando, sobre todo, «La révolution dans une petite ville» (*La Révolutión Espagnole*, n.º 3, 17 de septiembre de 1936).

Cuando estalló la Segunda Guerra mundial, no sabemos qué hizo Simone Kahn, que se había casado con Michel Collinet en 1938. Sí se sabe que, en octubre de 1940, nacía su hija Sylvie, y que recibió una tarjeta de felicitación de André Breton, con quien había retomado amistad en los años de la guerra de España. Ambos coincidirían en actos organizados por grupos trotskistas o para-trotskistas o de la izquierda socialista revolucionaria, tanto en mítines contra la política de no intervención se-

guida por el Gobierno francés del Frente Popular, como en actos y mítines en defensa de León Trotski o denunciando los Procesos de Moscú. Suponemos que, debido a su condición de judía, tras la derrota de Francia frente a los nazis, debió de esconderse hasta la liberación, tanto de los nazis como del Gobierno colaboracionista de Vichy. Michel Collinet, por su parte, militó en la Resistencia, en el grupo denominado Los de la Resistencia, al lado de gente como Léo Hamon, Michel Debré o Jean-Jacques Mayoux, entre otros.

En 1948, Simone aparece dirigiendo la galería de arte Artistes et Artisans, mientras su marido, que colabora en diversas revistas como *Spartacus* o *Masses*, es uno de los dirigentes en Francia del Congreso para la Libertad de la Cultura (pero esto es otra historia); de 1954 a 1965, Simone dirige la Galerie Furstenberg, en la que solo exponían artistas surrealistas (fue ella quien descubrió, y envió a Breton, al pintor surrealista húngaro Endre Roszda). En septiembre de 1966, moría André Breton; en enero de 1969, Denise Naville; en 1973, Max Morise; en 1977, Michel Collinet y, el 30 de marzo de 1980, moría Simone Khan, conocida después como Simone Breton y, finalmente, como Simone Collinet. (Añadamos, como curiosidad e información para el lector, que según la responsable del mencionado volumen *Lettres à Denise*, Simone le confesó a su hija Sylvie que «nunca habría abandonado a Breton, a pesar de todo, si él no la hubiese obligado».)

Después de la muerte de Simone, a algún investigador le dio por ponerse en contacto con su familia para poder hurgar así en su más que interesante archivo. Parece ser que hoy se está trabajando mucho en él. Pero lo más curioso (!) de todo es que Georgiana Colville, la editora responsable de Lettres à Denise, y la primera persona en trabajar en el archivo de Simone Collinet, no diga palabra de la militancia política de esta en la izquierda socialista revolucionaria de los años 1930, ¡ni tan siquiera en la cronología! Y, lo que me parece más grave aún, es que no mencione sus escritos de esos años en los diversos órganos de la Gauche Revolutionnaire y otras revistas. Porque Simone Kahn, que firmó con su nombre de soltera desde su divorcio hasta su matrimonio con Michel Collinet, escribió mucho, y bien, durante esa, digamos, década. (Además de militar y ser presidenta de diversas asociaciones de mujeres socialistas.) Simone Kahn colaboró en el órgano de la Gauche Revolutionnaire, de título homónimo. He aquí una pequeña lista de sus colaboraciones en las revistas de la Gauche Révolutionnaire y en otras:

- «La psychologie collective du fascisme I», *Les Primaires*. Revue mensuelle de Culture populaire, de Littérature et d'Art, Tomo X, n.º 60, diciembre de 1934.
- «La psychologie collective du fascisme II», *Les Primaires*. Revue mensuelle de Culture populaire, de Littérature et d'Art, Tomo XI, n.º 61, enero de 1935.
- «Recensión de La Condition Humaine, de André Malraux», *Masses*, n.º 12, diciembre de 1935.
- «Détresse paysanne et solutions socialistes», *Gauche Révolutionnaire*, 25 de febrero de 1936.
- «Recensión de Blanqui a Belle-Île, de Maurice Dommanget», *Gauche Révolutionnaire*, 15 de junio de 1936.
- «Je suis un rénegat», *Gauche Révolutionnaire*, julio-agosto de 1936.
- «Recensión de Fascisme et grand capital, de Daniel Guerin», *Gauche Révolutionnaire*, 10 octubre de 1936.
- «En Espagne, les staliniens contre les révolutionnaires. Qu'est-ce le POUM?», *Gauche Révolutionnaire*, 20 de enero de 1937.
- «Histoire des Russes», *Gauche Révolutionnaire*, 15 de marzo de 1937.
- «Attile était une colombe», *Le Drapeu Rouge*. Journal du socialisme Révolutionnaire, n.º especial contra la guerra.
- «Quand la révolution gagne la guerre. Madrid, coeur de l'Espagne (I)», *L'Espagne socialiste*, n.º 1, 16-30 enero de 1937.
- «Madrid, coeur de l'Espagne (et II)», *L'Espagne socialiste*, n.º 2-3, 1 de mayo de 1937.

De todos estos trabajos reseñados, así como de los mencionados a lo largo del artículo, no cabe duda que el más importante salido de la pluma de Simone Kahn es el dedicado a «La psicología colectiva del fascismo», un ensayo sobre la

obra homónima del psicoanalista alemán y comunista Wilhelm Reich, escrito en 1934 y que apareció en dos partes en la revista mensual *Les Primaires*.

Sólo nos quedaría llamar la atención sobre el largo trabajo dedicado a Wilhelm Reich y a la aplicación y unión del psicoanálisis y el marxismo, para entender el ascenso de los fascismos. Durante muchos años, las coñas de la III Internacional y herederos (entre ellos, por ejemplo, Nicos Poulantzas, tal vez el mejor autor no anglosajón, en la década de 1970, sobre la ascensión del fascismo) intentaron analizar el nazismo y el fascismo mediante la única explicación que, según ellos, era válida: la económica. Los estudiosos e historiadores que siguieron esta vía desembocaron en un callejón sin salida: hubo que esperar a nuevos historiadores y filósofos como G. L. Mosse, Ian Kershaw, Adorno, F. Neumann, etc., para poder entender el porqué de ese ascenso, incluso en el seno de las clases proletarias. Las explicaciones de Reich y, por lo tanto, de Simone Kahn, eran un camino que seguir que quedó cegado en Francia, y no sólo allí. Este trabajo de Simone Kahn demuestra no únicamente que había leído a Freud y, por descontado a Reich, sino también, y bien, a Karl Marx y Friedrich Engels, entre otros. *La psicología colectiva del fascismo* —en un principio se trataría solo de una larga reseña del título homónimo del psicoanalista alemán— es un trabajo pionero: hoy nadie se acuerda de él. Y no es una «pieza» histórica, ya que a pesar de estar datado históricamente, muchas de las cosas que dice y escribe Simone Kahn continúan, infelizmente, estando de actualidad.

No dudamos de que Simone Khan, en esa etapa de su vida de militante en la izquierda socialista revolucionaria, debió de escribir más textos que, desgraciadamente, no hemos podido encontrar. Se sabe que existen ocho cartas suyas dirigidas a Boris Souvarine[9] y otras a Maurice Dommanget, como también sabemos que las cartas que envió a Breton durante su «noviazgo» y matrimonio no fueron encontradas. Esperemos que algún día, no muy lejano, alguien dé con ellas y puedan publicarse (a no ser que André Breton las destruyese).

Para acabar, dos notas. La primera es una muestra de cómo se las gastan algunos «historiadores». Gilles Morin y Gilles Richard dirigieron un interesante volumen, *Les deux France du Front Populaire*, publicado en 2008 por las parisinas Éditions L'Harmattan. Entre los diversos trabajos recopilados en el libro, hay uno de Séverine Liatard, titulado «Autour de la Gauche Révolutionnaire: des femmes en politique au temps du Front Populaire». Después de consignar el nombre y de decir quiénes eran las mujeres de esta agrupación política, cuando cita a Simone Kahn —en la nota 11—, escribe: «No encontramos ninguna información sobre Simone Kahn». Esto en 2008, tres años después de que se publicara su correspondencia con Denise Lévy / Naville en las Éditions Jöelle Losfeld, como consignaba al inicio, y es que existen demasiados/as historiadores/as idiotas, en el sentido etimológico de la palabra: persona privada de habilidad profesional.

La segunda anécdota debe inducirnos a todos a una reflexión: da la impresión de que Simone Kahn sólo fue ella cuando firmó con su nombre, cuando no estaba casada, ya que durante su matrimonio con André Breton únicamente publicó un texto, con sus iniciales, en *La Révolution surréaliste*, n.º 1. Después de su matrimonio con Michel Collinet, convertida ya en Simone Collinet, su nombre desaparece de las publicaciones de la Gauche Révolutionnarie, así como de las del partido que Marceau Pivert y su grupo fundaron cuando fueron expulsados de la SFIO: el Parti Socialiste Ouvrier et Paysan, del cual, como se dijo, también ella fue militante. ¿A qué fue debido esto? ¿Sus «matrimonios» destruyeron [sic] a la escritora y/o pensadora que había en Simone Kahn o, simplemente, fue ella quien, por iniciativa propia, abandonó toda veleidad literaria o filosófica e, incluso, política? ¿O, en realidad, y siguiendo a Virginia Woolf, Simone Kahn, al dejar de tener un «cuarto propio», al compartir su «cuarto», su espacio propio, con otra persona, de sexo contrario, habiendo de por medio el contrato denominado matrimonial, es como si hubiese perdido, o postergado, su capacidad creativa?

Xesús González Gómez

9 Boris Souvarine: Boris Souvarine, papers 1915-1984, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

Les vagues de Roca Radiadors de 1976: un mal exemple pel model planificat de Transició

(I)
La vaga dels 41 dies

La primera vaga de Roca de 1976 va durar 41 dies i va determinar l'actitud de totes les forces en conflicte en la segona, la dels 95 dies; va ser un aprenentatge per als treballadors, sindicats, partits, autoritats i patronal. Entre ambdues es va produir una onada de lluites cada cop més autònomes arreu del país i, progressivament amb més influència de la refundada CNT, també s'anava passant de la mera reivindicació a la revolta. Per tant, els vaguistes i la CNT havien de ser vençuts necessàriament i, amb ells, totes aquelles lluites que podríem etiquetar d'adscrites a l'autonomia obrera i a les organitzacions que les emparaven.

Els principals dissenyadors de la Transició del franquisme a la democràcia van ser Henry Kissinger —que probablement va ser qui va donar la definitiva llum verda a l'atemptat contra Carrero Blanco— i la Secretaria d'Estat dels EE.UU., la CIA, les fundacions del partit socialdemòcrata alemany, el Vaticà, la Trilateral, Santiago Carrillo i el PCE, i més tard el president francès Giscard d'Estaing. Tots plegats van insistir en la fórmula proposada ja l'any 1962 amb la reunió de Munich, amb motiu del Congrés del Moviment Europeu, en el qual participaren fins a 118 delegats que representaven opositors al franquisme, monàrquics, liberals, demòcrata-cristians, socialdemòcrates, nacionalistes bascos i catalans, i intel·lectuals afins al PCE, ja que el partit com tal ni va ser convidat ni va voler assistir-hi, presidits tots ells per l'autoritat moral de Salvador de Madariaga.

Aquesta reunió, denominada des del franquisme com contuberni, va significar de fet que els poders socials i econòmics vencedors a la Guerra Civil obtinguessin l'aprovació dels vençuts per continuar assumint el poder i gaudint dels beneficis materials aconseguits durant la implantació del règim i després, en la futura situació democràtica, fent taula rasa dels danys i pèrdues dels vençuts i represaliats al llarg del franquisme. Alhora es difondria a bastament, per afavorir el procés, una versió banal del franquisme que encara avui perdura.

Per garantir l'èxit de tot plegat, el PCE dirigit per Carrillo hauria de garantir fins on fos possible la tranquil·litat i evitar qualsevol deriva revolucionària, controlant el partit i el sindicat CC.OO., ara ja a les seves mans. Mentrestant, s'enfortia simultàniament, a base de diners i exercint una repressió selectiva, el nou espectre polític i sindical socialdemòcrata, pràcticament inexistent des de feia dècades.

La primera vaga de Roca començà tres mesos després de la mort de Franco i en un clima repressiu comandat pel Carnicerito de Màlaga, Carlos Arias Navarro, enmig d'una onada reivindicativa generalitzada i de grans protestes, en un clima econòmic de crisi amb recessió i inflació al mateix temps. El mes de febrer, una vaga a l'empresa Laforsa, de Cornellà, va culminar amb una vaga general al Baix Llobregat, assolint la victòria i el control del moviment obrer el PSUC i CC.OO. Per això aquesta vaga ha estat analitzada, publicitada i difosa *ad nauseam* mentre altres, com les de Roca, han estat silenciades. Cal recordar també que aquell 29 de febrer es reconstruïa la CNT a Sants.

En aquest context, la direcció de Roca i els treballadors havien pactat adaptar els salaris cada sis mesos, en funció de l'augment del cost de la vida, i feia setmanes que negociaven l'import del nou increment.

Fins que Roca va anunciar de manera unilateral el percentatge d'augment que aplicaria, i que estava molt lluny de les reivindicacions obreres i de cobrir el deteriorament dels sous per la situació econòmica del moment. En protesta, els treballadors de Roca de la factoria d'Alcalà d'Henares es van posar en vaga i, el 26 de febrer, a la fàbrica de Gavà i Viladecans, després de la detenció dels delegats sindicals que venien a explicar la situació, es va decidir en assemblea afegir-se a la vaga que va començar el 28 de febrer.

La resposta de la direcció va ser la suspensió de feina i sou als vaguistes fins al 3 de març. La resposta dels treballadors es va projectar als carrers de Gavà i Viladecans amb marxes i assemblees diàries de milers de treballadors de Roca, tot seguint l'esquema que havia imperat en les mobilitzacions —també a Gavà— dels treballadors de Rockwell Cerdans de mantenir la vaga, llençar la informació i provocar la solidaritat des dels carrers disminuint així els dubtes dels porucs i indecisos i l'impacte de les informacions dels mitjans alineats amb el poder econòmic empresarial. Es mantenia d'aquesta manera la pressió sobre les autoritats polítiques interessades a minimitzar el conflicte o de resoldre'l a favor de Roca.

En aquesta estratègia cal remarcar el tancament, el 2 de març, de 120 vaguistes a l'església de la Mare de Déu de Sales, la del Poblat Roca on vivien els especialistes de l'empresa amb el suport del seu rector, Celestino Bravo, que ja havia tingut un paper clau en vagues i protestes anteriors. En un principi, les mobilitzacions van comptar amb un ampli suport, sense que les forces repressives del règim actuessin. Però el 3 de març, uns fets terribles succeïts a Vitòria —on la repressió d'una concentració obrera va acabar amb cinc morts, diversos ferits i desenes de detinguts— eren el senyal que indicava que el Govern espanyol postfranquista miraria de frustrar qualsevol lluita obrera significativa i que actuaria també contra tots aquells sectors i grups que els hi donessin suport. Aquests fets van fer que els tancats decidissin deixar l'església el dia 5 de març.

Aquesta data significà un impàs. Mentrestant la patronal, amb tot el suport governatiu, no va cedir ni un millímetre a les reivindicacions obreres —l'augment de sou i la readmissió d'un treballador d'Alcalà acomiadat— i va allargar el tancament patronal fins al dia 9. D'altra banda, els obrers organitzaven una caixa de resistència i recaptaven diners per tota la comarca —i el paper de les, aleshores clandestines, Comissions Obreres en això va ser crucial— i aconseguiren suports rellevants entre gent aliena al món de Roca.

L'empat tècnic, però, es trencà al mes de la vaga, concretament a partir del 15 de març. Va ser en aquell moment quan la patronal va prendre la iniciativa i va oferir als vaguistes reincorporar-se i cobrar la part treballada del mes de febrer. L'oferta va temptar una part dels obrers,

que van tornar a la fàbrica entre acusacions d'esquirols per aquells que es mantenien en vaga. Al voltant d'aquesta data, van suscitar-se els primers incidents entre piquets de treballadors en vaga i administratius i comandaments mitjans i altres que no secundaven ja la mobilització. Amb agressions físiques i desperfectes a vehicles. Alhora, la presència policial començava a ser amenaçadora amb l'excusa de protegir els que volien treballar.

Amb l'augment de la tensió va disminuir el suport local i els vaguistes van aconseguir clausurar el mercat setmanal de Gavà i paralitzar les activitats del mercat de Sant Michel. El 23 de març, la Guàrdia Civil i la Policia Armada van carregar contra una concentració a la Rambla de Gavà i van utilitzar pilotes de goma i pots de fum, atacant també a dones i nens. La persecució es va estendre per Viladecans. Al mateix temps, es van prohibir les assemblees i concentracions, i es mirava d'ofegar les possibilitats de coordinació i d'informació amb una veritable ocupació policial de l'espai públic.

El 29 de març, es detenia Antonio Plata, que seria torturat a la caserna de la Guàrdia Civil. L'endemà, diverses fàbriques de la comarca van fer aturades solidàries. Antonio Plata fou posat en llibertat i immediatament ingressà a l'hospital de Viladecans. L'1 d'abril, alguns dels vaguistes es reincorporaren a la feina. Hi hagué noves detencions i un dels reincorporats patí una agressió greu dels piquets, que l'obligà a ingressar a Bellvitge.

El 3 d'abril, els representants de la fàbrica de Gavà i Viladecans van pactar amb l'empresa un increment salarial, l'absència de represàlies sobre els vaguistes locals, subordinar l'expulsió o readmissió de l'acomiadat de Madrid a allò que decidissin els tribunals i, el més important, sotmetre el compromís a votació secreta. Els treballadors només tenien permís per votar, no per fer assemblea, reunir-se o propagar consignes. La votació i el pacte dels delegats va provocar un boicot de la majoria i només van votar un 7% dels treballadors de Roca. D'aquests, un 94 % votaren a favor d'acceptar la proposta.

El clima de revolta pacífica i d'ampli suport s'havia trencat definitivament. El 10 d'abril, els treballadors tornaren a la feina. La vaga s'havia acabat, però el conflicte no només no s'havia resolt, sinó que encara s'havia polaritzat més. En els següents mesos, s'havia de negociar el conveni, i la possibilitat, per tant, d'un segon conflicte s'ensumava a l'ambient. Entre els treballadors, quedava definit un sector majoritari molt crític sobre com s'havia dirigit i finalitzat la vaga.

(II)
La vaga dels 95 dies

El conflicte que es va desenvolupar a Roca entre novembre de 1976 i febrer de 1977 ha estat clau en la història del moviment obrer i de la Transició espanyola. Es va desenvolupar en un marc temporal en què coincidien la celebració del referèndum sobre la Llei de reforma política —15 de desembre de 1976— i la preparació dels Pactes de la Moncloa, que va acabar amb el somni dels que volien enderrocar el règim franquista a través d'una ruptura total. La vaga va coincidir també amb els mesos de la història recent espanyola de major violència al carrer, tant per part dels grups terroristes d'extrema dreta —matança d'Atocha, el 24 de gener de 1977— com d'esquerra i la conflictivitat obrera d'aquell any va ser considerable a causa de la crisi econòmica, agreujada per les insuficiències del model franquista, i de la mobilització obrera amb finalitats polítiques.

La importància del conflicte de Roca ha motivat una multiplicitat de punts de vista per part dels diversos protagonistes i una escassa anàlisi historicosocial. Els defensors de l'autonomia obrera i la lluita revolucionària veuen en aquesta vaga una mostra essencial de l'autoorganització i una crítica a la democràcia representativa que s'anava obrint pas, portant el model parlamentari als centres de treball. En canvi, pels grups d'oposició al franquisme que van liderar l'evolució cap a la democràcia parlamentària, la vaga de Roca va significar un gran error, una anomalia perillosa i forta pels temps que li pertocaven, provocada i mantinguda per uns líders radicals i demagogs, petitburgesos, que van aprofitar de manera aventurera l'actitud intransigent de la patronal, quan aquesta radicalitat venia accentuada per unes dures condicions de treball. Pel franquisme sociològic i la dreta actual —i per

a una part considerable dels habitants de Gavà i Viladecans—, la vaga de Roca no s'ha acabat mai d'entendre i sempre s'han buscat causes externes i conspiracions internacionals per explicar-la. O s'ha optat per no parlar-ne.

En qualsevol cas, la vaga de Roca de 1976-1977 va tenir un fort vessant polític; encara que això actualment sorprengui. Però, en les grans empreses, les propostes i idees més revolucionàries arribaven i eren tingudes en consideració i, fruit d'aquestes, entre els seus treballadors sorgien militants revolucionaris com en el seu moment va passar amb el MIL de Salvador Puig Antich. I és que s'acceptava la idea que existia una classe obrera que, si actuava unida i sota el lideratge adient —lideratge d'una avantguarda o del conjunt, actuant de manera assembleària—, podia provocar la instauració d'una societat socialista. I les lluites eren, a més de la necessària gimnàstica revolucionària, una part de la posada a punt del sistema assembleari autogestionari.

Amb el canvi de govern de juliol de 1976 i l'ascens d'Adolfo Suárez, els franquistes reformistes passaren a prendre el control de l'aparell de l'Estat, i acceleraren el ritme de contactes amb l'oposició democràtica moderada. El canvi anava aparellat amb els denominats Pactes de la Moncloa, per garantir la pau social durant la Transició. Les implicacions socials dels Pactes van provocar una radicalització per part de les ideologies que no els compartien, tant de l'extrema esquerra com de l'extrema dreta.

Aquest va ser el context polític i social de la vaga de Roca, paral·lela en el temps a la descomposició de l'aparell franquista, la legalització dels partits polítics i sindicats i a la pèrdua de força d'instàncies i organitzacions unitàries, com ara l'Assemblea de Catalunya o el Consell de Forces Polítiques.

El procés accelerat provocà un canvi de paradigma: de la lluita unitària contra un enemic comú es passava a les tàctiques i rivalitats entre formacions i models. I, si fins aquell moment, el partit clandestí que més havia aglutinat el refús cap al règim havia estat el PSUC i, en el camp laboral, el sindicat clandestí Comissions Obreres (CC. OO., en aquell moment ja molt dominades pel PSUC), l'apropament als sectors reformistes del règim els hi moderaren el discurs i canviaren la seva manera de lluitar i les seves prioritats.

Aquesta dicotomia va afavorir l'aparició de grups de joves més radicals, que no se sentien representats pel nou estil de les CC. OO. Aquests militants, desenganyats de les maniobres i pactes, començaren a fer una crítica, teòrica i pràctica, a partits i sindicats. Aquest estat d'opinió va provocar que, en determinades empreses, els treballadors es reorganitzessin al marge de les centrals sindicals. Aquests grups d'obrers van adoptar

una organització assembleària.

Això provocà un enfrontament entre la majoria de treballadors reunits en assemblea i els dirigents de les centrals sindicals. L'enfrontament es reproduí en diversos conflictes, tots al novembre de 1976: port de Barcelona, vaga de la construcció, i en el cas de Roca va donar una gran fama a la pràctica assembleària, que es va estendre a alguns centres de treball i va ser també adoptat en algunes associacions de barri.

Els veritables actors foren els vaguistes. La vaga, fins a l'últim moment, tingué un destacable seguiment, situació que reconeix fins i tot l'empresa en un comunicat dos dies abans del seu final. Per entendre el perquè de la resistència, cal aprofundir en el context.

Deixant de banda la solidaritat, l'estructura organitzativa, els fonaments ideològics, l'evolució mateixa del conflicte, es va forjar un teixit que permetia aguantar. En aquesta trama, dos factors van ocupar un paper important: el primer, la mimetització en un mateix territori de fàbrica, barri i conflicte, tot en un mateix món. El segon, molt relacionat amb el primer, el fort protagonisme dels vincles de parentiu; és a dir, es pot parlar d'unitats familiars que es van veure agredides en la seva geografia pròpia. En aquest sentit, és important el paper de les dones, grup indirecte i poc ideologitzat en un principi, però que, alhora, va ser dels més afectats i es mostrà molt actiu, al carrer i a casa.

Els arguments del grup promotor —tant plantejar el conflicte laboral en termes de lluita de classes, com propugnar l'establiment d'una organització obrera autònoma amb finalitats polítiques— van ser acceptats per la majoria. Així, entre maig i juny de 1976, els promotors van convèncer la major part de treballadors que calia escollir nous delegats sindicals al marge del sindicat franquista, i adoptar una nova organització obrera. El procés de convenciment, a través de moltes converses i reunions de petit format, va ser fàcil a causa del final mal resolt en què havia acabat la vaga de febrer, i és el que explica la consolidació dels nous lideratges i la creació d'una sòlida xarxa organitzativa que va permetre, més endavant, fer front de forma cohesionada als llargs mesos de vaga.

El lloc on més ràpid s'organitzaren els treballadors va ser on hi havia obrers més joves: el taller i la grifería. Les primeres eleccions per escollir nous delegats es van fer al taller, el juny de 1976, amb una caixa precintada de cartró, situada al mig de la sala. Les votacions es van fer sense candidats: s'havia acordat que tothom podria triar qualsevol company, i els que sortissin havien d'acceptar el càrrec, després de ser confirmats per l'assemblea. Es van escollir 43 delegats. Com que encara no estaven representades totes les seccions, es va acordar que les restants tenien llibertat per escollir representants, cadascuna com cregués convenient. A partir de juny i juliol de 1976, els treballadors van fer de l'assemblea un òrgan de decisió. Aquest sol fet, implantat mesos abans que esclatés el conflicte obert, és d'una singularitat remarcable, que diferencia el que passava a Roca d'allò que passava a la resta de fàbriques. D'assemblees de treballadors, segons diuen ells mateixos, se'n solien fer dues: una al torn del matí —la més gran, amb una assistència de 1200 persones— i una a la tarda —amb 600-700 persones, en acabar la feina—, però a dins de la factoria i amb el consentiment (tàcit, ja que mai hi va haver autorització expressa) de l'empresa. La lluita pel reconeixement legal de l'assemblea com a òrgan representatiu va ser un dels fils conductors del conflicte.

Segons s'afirmava, l'organització assembleària tenia dos grans avantatges: era l'única que podia representar totes les tendències sense trencar la unitat i impossibilitava qualsevol intent de manipulació al marge dels treballadors, ja que les assemblees eren decisives, no només informatives, i tots els assistents eren testimonis i corresponsables de les decisions que s'hi prenien. Un cop escollits els 43 delegats sindicals, el següent objectiu dels promotors va ser la substitució dels enllaços sindicals del sindicat vertical franquista (CNS), l'únic autoritzat, que encara seguien exercint els càrrecs. Cal fer notar que, com que encara seguien vigents les lleis franquistes, els únics que podien discutir amb l'empresa les condicions laborals, o que tenien poder per plantejar plets davant dels tribunals en nom dels treballadors, eren els delegats de la CNS.

Els promotors de l'assemblearisme argumentaven que

calia eliminar aquesta dualitat, per tal que els delegats escollits en assemblea fossin reconeguts per l'Estat i l'empresa com a únics interlocutors legítims. Això ho van aconseguir poc abans del 13 de setembre de 1976, en una assemblea celebrada al carrer de Salamanca de Gavà, que va demanar la dimissió dels enllaços sindicals de la CNS. Sense gaire resistència, tots excepte tres van dimitir. Aquests van conservar el càrrec, perquè eren alhora enllaços de la CNS i delegats votats per l'assemblea.

El mes de setembre, els delegats escollits per seccions, constituïts en Comissió Obrera de Roca, arribaren a la xifra de 60, i ja representaven tota la fàbrica. Després d'unes discussions per seccions i de la votació en una nova assemblea, s'aprovà el Proyecto de Bases para impulsar la sección sindical de los trabajadores de Compañía Roca Radiadores, un text on es plasmava la forma d'organització obrera i el seu projecte econòmic, social i polític. El document indicava que la secció sindical la constituïa l'assemblea, que es considerava sobirana, i que els delegats només n'eren els portaveus. No eren escollits per un temps, sinó que l'assemblea els podia cessar en el moment que cregués convenient, i mai podien prendre decisions sense comptar amb l'aprovació de l'assemblea. El projecte de bases deixava clar que la lluita anava més enllà de les millores laborals i econòmiques. Es definia una secció sindical única que agrupava totes les seccions, tendències sindicals i formes de pensar; autònoma i independent. Dels 15 delegats del comitè de coordinació, se'n van escollir cinc per preparar la taula reivindicativa per a la negociació del conveni i es comunicaren a l'empresa els noms dels nous representants dels treballadors de Roca. Però Treball no els va acceptar, i l'empresa també va refusar d'acceptar-los. Aleshores, com a demostració de força, es va decidir fer una aturada de 24 hores, que va tenir lloc el dia 27 de setembre, coincidint amb la data de les últimes execucions de Franco. La coincidència de la data, segons testimoni dels protagonistes de l'acció, no va ser casual, cosa que confirma la intencionalitat política del moviment obrer de Roca.

Arran del seguiment massiu de l'aturada del 27 de setembre, l'empresa va acceptar els cinc delegats escollits per a la negociació. En paraules d'un dels representants, aquella va ser «la primera victoria, arrancada gracias a nuestra autoorganización en asambleas masivas, saltándonos todo trámite burocrático y legalista». Aquest primer èxit tingué com a rèplica l'aparició, a l'interior de la fàbrica, d'una pintada de 80 metres de llargada, signada pels Guerrilleros de Cristo Rey —un grup ultradretà de l'època— amb creus simulant tombes, que a l'interior tenien escrits els noms dels cinc negociadors del conveni. Els delegats acusaren l'empresa de no esborrar la pintada i de la passivitat de la seguretat, ja que les grans mides de les lletres indicaven, com a mínim, condescendència dels serveis de seguretat amb els que les havien pintat.

Els treballadors van presentar una taula reivindicativa de 32 punts que, com ja indicava el document de bases, no només recollia reivindicacions econòmiques, sinó també socials i polítiques, com l'amnistia dels treballadors acomiadats. Ben aviat, però, van aparèixer diferències: l'empresa oferia un sou mínim de 23.000 pessetes brutes anuals, mentre que la part obrera en demanava 26.000 i altres mesures socials. Els treballadors consideraven que ja havien cedit prou, i de fet van reduir la taula reivindicativa de 32 a 24 punts, però la resposta de l'empresa no arribava. La manca d'acord va portar les parts a un joc d'accions i reaccions encadenades que va acabar trencant la negociació.

Per a l'empresa, la vaga i l'estalvi en sous que li proporcionava ja li anaven bé, en un context de crisi econòmica, retracció de la demanda i augment dels estocs.

S'entén doncs que, trencades les negociacions, ambdues parts optessin pel conflicte obert. La part obrera va convocar una aturada de 24 hores pel 28 d'octubre, en suport als 24 punts reivindicats. La resposta de l'empresa es va produir el 8 de novembre, i va ser l'acomiadament d'un dels delegats escollits, Joaquín Sánchez, acusat de participar en una vaga il·legal el 27 de setembre (totes les vagues, durant el franquisme, eren il·legals) i d'incitar els altres companys a la vaga. La sanció es va fer pública només quatre dies abans d'una jornada de lluita i vaga general convocada a tot l'Estat per la Coordinadora d'Organitzacions Sindicals,

organisme unitari de tots els sindicats, per al 12 de novembre.

L'esclat definitiu va succeir el 8 de novembre, quan el delegat dels treballadors Jesús Sánchez Pajares va adreçar-se a Elías García Bou, director general de l'empresa, per interessar-se per l'acomiadat. La resposta fou que l'endemà hi hauria 24 acomiadats més, i que ja parlarien de tots 25 quan pertoqués, per assegurar, deia, que el que havia passat a l'abril no es tornés a repetir, mentre insistia en el seu lema: «Disciplina, disciplina, disciplina y producción, producción, producción». El 20 de novembre, els acomiadats ja eren 46.

Acabada la breu trobada, els delegats van començar un recorregut per la fàbrica, per informar el personal dels acomiadaments i convidar-los a abandonar els llocs de treball i sumar-se a la corrua que recorria les seccions. Aquesta «serp» va provocar molta tensió i algun conat d'agressió contra els que es resistien a abandonar la feina.

L'endemà, el 9 de novembre, en una assemblea improvisada a l'interior de la fàbrica, amb participació dels dos torns de treball, i amb la fàbrica totalment aturada, es va prendre la decisió d'anar a la vaga indefinida fins que els acomiadats fossin readmesos. Començava així la vaga més llarga de Roca. Alhora, l'empresa suspenia tota la plantilla de sou i feina fins al 14 de novembre. Aquell mateix dia van tenir lloc les primeres accions violentes de la Guàrdia Civil: a la tarda, els treballadors van ser desallotjats de dins de la fàbrica, mentre encara estaven realitzant l'assemblea. I, durant tot el dia, van ser perseguits pels carrers de Gavà; bancs, negocis i comerços van haver de tancar les portes, espantats pel clima de tensió. L'endemà, a les sis del matí, sota una forta pluja, els treballadors convocaren una assemblea davant la fàbrica. La Guàrdia Civil carregà contra els concentrats sense avís previ. Hi va haver vuit detinguts. En aquesta ocasió, a diferència del primer dia, els vaguistes van reaccionar i alguns van respondre a la policia aixecant barricades per bloquejar les entrades al Poblat. També van fabricar fones per llençar pedres contra la Guàrdia Civil. En els enfrontaments, van intervenir també dones i fills de treballadors. Després d'un breu replegament, la policia tornà cap al migdia, i va arribar a metrallar les cases dels treballadors amb foc real. S'arribaren a recollir més de 200 casquets de bala, fins i tot de l'interior de les cases, i les restes dels impactes dels projectils es veien a les façanes i fanals dels carrers del Poblat. Les bales no eren disparades a l'aire, ja que fins i tot es van poder veure impactes a un pam de terra. Tanmateix, la informació que va donar la Guàrdia Civil va ser ben diferent, negant l'ús de munició real.

Un dels dies més durs fou el quart, després de començada la vaga, quan al conflicte se li va afegir la vaga general a tot l'Estat contra un decret que restringia els salaris. Rere d'aquesta convocatòria hi havia una demostració de força de l'oposició contra el Govern. El Govern Civil prengué la iniciativa i envià a Gavà no només la Guàrdia Civil, sinó també 50 jeeps de policia i camions de l'exèrcit. Aquests últims, per garantir el funcionament del transport públic. La jornada acabà amb quatre detinguts més. Dels 12 detinguts fins aleshores, vuit foren acusats per la jurisdicció militar, i quatre van passar 29 dies a la presó Model. Aquest inici explosiu va marcar profundament la percepció que es va tenir de tota la vaga. És possible que el règim, d'acord amb els interessos de l'empresa, volgués atemorir els treballadors, i de fet així ho van interpretar els vaguistes. Ara bé, l'Estat franquista estava ja en plena descomposició i no es comportava de forma homogènia. Així, després de la jornada del dia 12 de novembre, el mateix alcalde de Viladecans, Josep Parellada, va demanar al Govern Civil que la Guàrdia Civil no tornés a entrar al Poblat Roca, per evitar aquest tipus d'enfronta-

ments, i el governador civil va fer cas d'aquesta petició.

Un altre fet rellevant és que el motiu concret de la vaga no eren unes reivindicacions econòmiques, sinó la protesta contra els acomiadaments de delegats, la solidaritat amb ells i l'exigència de la seva readmissió. Aquesta va ser la motivació assumida col·lectivament pels treballadors en assemblea. Si s'acceptaven els acomiadaments, el moviment es podia donar per liquidat, ja que ningú més acceptaria ser delegat.

Juntament amb la violència policial, l'aturada dels forns també va ser un altre element discutit a la vaga. Era també una novetat, ja que mai fins aleshores, ni en anteriors vagues ni en altres empreses, s'havien abandonat les tasques de manteniment. Per les seves característiques, els forns no es podien apagar mai i, si s'apagaven, havien de seguir un protocol específic. El cas és que es van apagar i dos forns es van fer malbé.

L'afer dels forns també va ser utilitzat mediàticament, i va propiciar que es qualifiqués la vaga de «salvatge», i es responsabilitzés els treballadors que havien abandonat els forns d'haver-los malmès. Se'ls acusà d'irresponsabilitat i radicalisme. Però l'assemblea de vaguistes va desestimar, el 22 i el 26 de novembre, que els treballadors de manteniment tornessin a la feina. I és que, segons deien els obrers, que van reaccionar demanant un informe al Col·legi d'Enginyers Industrials, l'empresa comptava amb personal de comandament que podia mantenir-los encesos. Així, l'encarregat, el pèrit i l'enginyer van romandre als seus llocs i mai van abandonar els forns. Fins i tot, durant els primers dies, aquests empleats foren custodiats per la Guàrdia Civil per entrar a l'empresa malgrat els piquets. La justícia va validar les asseveracions dels treballadors.

L'esclat de la vaga va motivar que els delegats escollits per negociar el conveni deixessin immediatament les seves funcions i es posessin a fer tasques d'organització. Això va implicar la creació del comitè de vaga i tot un seguit d'organismes auxiliars i comissions de treball que portaven a terme les diverses feines necessàries per sostenir i estendre el conflicte. Així, es va posar en marxa una complexa organització basada en assemblees diàries. Moltes van ser enregistrades en àudio, i avui es poden consultar en 30 cassets a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

El comitè de vaga s'estructurà mitjançant les següents comissions de treball: organització interna, assessorament jurídic, caixa de resistència, informació, extensió de la lluita i autodefensa. Cada comissió estava formada per un delegat i tres o quatre persones més. Depenent de la feina de cada comissió, es demanaven voluntaris a l'assemblea per ajudar en cada acció concreta.

De Roca-Gavà depenien prop de 4500 famílies, amb poca capacitat d'estalvi, atesa la relació entre salaris i preus de l'època. El 23 de novembre, l'empresa va començar a abonar la penúltima quinzena treballada, més les hores extres i altres conceptes i, el 20 de desembre, la darrera quinzena i la part proporcional de la paga de Nadal. A partir d'aleshores, es va haver d'organitzar una caixa de resistència per sufragar les necessitats dels obrers en vaga. Aquesta era una situació gens corrent. Tot i que s'havia posat en pràctica en alguna vaga anterior, en aquesta, els diners administrats per la caixa van ser crucials per a moltes famílies, atesa la gran durada de la vaga. Els diners recollits no arribaven a tothom, només a la gent més necessitada de menjar o de medicaments, unes 300 o 350 famílies.

Aquesta comissió estava dividida en tres grups: un dedicat a recaptar fons, denominat Grup de Recepció de Solidaritat Econòmica; un segon encarregat d'avaluar les necessitats de cada família, el Grup d'Investigació de Necessitats; i un tercer, denominat Grup de Distribució Econòmica, que era el que efectuava els pagaments. El repartiment de diners es feia a l'església del Poblat. En un primer moment, la recollida de diners es va realitzar per les fàbriques de la comarca, però després es va estendre al centre de Barcelona, universitats, places i mercats, camps de futbol, teatres, cinemes, estacions de metro, carreteres i en mítings o esdeveniments que concentressin molta gent. En algunes fàbriques es van crear uns comités de apoyo a Roca per incentivar la recollida solidària d'ajuts. Entre els grups polítics que van col·laborar més en la difusió d'aquests comitès hi havia la CNT, la LCR i el PCE (m-l).

La progressió dels donatius va anar creixent: a finals de novembre, s'havien recollit 1.868.483 pessetes, a finals de desembre 6.277.105 pessetes, i a 10 de març de 1977, quan es va tancar la caixa, el total recollit pujava a 12.417.101 pessetes.

De l'estranger només hi ha deu entrades, per un total de 696.012 pessetes, un 6 % del total recollit, corresponent tant a aportacions de federacions mundials —FITIM i Federació Mundial Metal·lúrgica— com a les quantitats recollides en viatges a Alemanya i París. Altres donatius procedien de comitès espanyols de Suècia —Uppsala i Lundt—, amics de l'AIT de Colònia, la CNT francesa i la Universitat Lliure de Berlín.

El comitè d'extensió de la lluita, amb la col·laboració d'altres grups, sobretot d'estudiants o de veïns, va recórrer fàbriques i barris per evitar l'aïllament i explicar i difondre la seva versió dels fets. Es va editar un mitjà propi de comunicació, el butlletí *Roca en lucha*. El primer número, d'un total de sis, va sortir al cap de 15 dies de vaga. Deixava clar que la vaga no només anava contra l'empresa sinó també contra els plans del Govern, i criticava les centrals sindicals per la postura inicial adoptada davant del conflicte, que afirmaven que era més pròxima a la de l'empresa que a la dels treballadors. En concret, s'acusava la tendència majoritària de Comissions Obreres de negar-se a convocar una jornada de vaga general en solidaritat amb Roca. La comissió va editar i distribuir més de 100.000 fulls informatius, 70.000 adhesius (Roca va ser un dels primers moviments socials que va utilitzar l'adhesiu) i 15.000 cartells per reclamar solidaritat. La tasca més àrdua va ser publicitar les jornades de lluita convocades per als dies 20, 21 i 22 de gener, coincidint amb el judici a Magistratura per la readmissió dels acomiadats. La comissió també trencà fronteres i el conflicte va poder-se llegir en francès, anglès i alemany.

Aquesta comissió d'informació i redacció era l'encarregada de recollir i analitzar tota la informació sobre Roca publicada als mitjans de comunicació, i de fet encara es conserven els dossiers confeccionats durant la vaga.

En aquells dies, la resistència i la lluita s'organitzaven a través d'assemblees diàries. L'assistència oscil·lava entre les 2500 i les 3500 persones, quan eren autoritzades, i les 500 quan es feien a la muntanya, a cinc quilòmetres del Poblat, quan apareixia la policia per fer pressió. En aquest cas, els assistents havien de superar els controls d'accés que havia muntat el comitè de vaga, per evitar l'entrada de confidents.

Per preparar les assemblees, primer es reunien les comissions de treball i es resumien

les novetats i la feina de cadascuna d'elles. Es repassaven els canvis en l'actitud de l'empresa, les accions de repressió i la premsa. A continuació, s'acordaven els temes a tractar i votar en assemblea, cosa que sovint originava disputes entre els delegats i, per últim, es presentaven a l'assemblea perquè aquesta votés les resolucions oportunes. Es tenia cura que, en votar, l'assemblea no conegués el que pensava cada delegat, per no influir.

A les assemblees, podien parlar lliurement tots els treballadors i les seves mullers. En canvi, la gent de fora de la fàbrica, com ara polítics o sindicalistes, havien de demanar permís, cosa que provocà més d'un enfrontament. Les assemblees acabaven amb una votació per decidir si l'endemà es tornava a treballar. Després d'aquesta votació, que va sortir negativa 94 vegades —els 95 dies de la vaga—, els assistents acabaven amb crits de «Unidad, unidad» i «O todos o ninguno».

Les decisions a les assemblees es prenien a mà alçada. La decisió es va adoptar a la vista de la polèmica votació secreta amb què havia acabat la vaga de primavera. Algun sindicat, com ara CC. OO., no acceptava aquest tipus de votacions, que també va ser motiu de retrets cap al comitè de vaga. Però no tothom va veure igual el mètode assembleari. A les valoracions de partits i sindicats, mentre que per a uns era una mostra de democràcia obrera, per a d'altres estava dirigit i manipulat per uns quants. I els sindicats plantejaven objeccions al vot a mà alçada. USO, per exemple, tot i considerar-lo democràtic, objectava que no es donés als obrers informació completa abans de votar. De forma similar opinava la UGT, que proposava limitar el dret dels delegats a intervenir a les assemblees. CC. OO., tot i defensar l'assemblea, va veure en el vot a mà alçada una manera d'imposar decisions i no buscar camins de negociació, i fins i tot el PCE (m-l) va arribar a criticar l'assemblea per derivacions burocràtiques, tot i considerar positiva l'experiència. En canvi, la CNT va defensar sempre els mètodes de lluita i d'organització de Roca, i la LCR va qualificar l'assemblea com a «democràtica per definició». Aquestes valoracions són exemple de l'enfrontament entre les postures de CC. OO., USO i UGT, titllades de pactistes, i les d'altres grups d'esquerra revolucionària contraris als Pactes de la Moncloa, com la CNT, la LCR, el PORE, el FRAP i el PCE (m-l), titllades de radicals.

En aquest context, cal remarcar que el judici seguit a Magistratura pels acomiadaments dels treballadors de Roca va acabar sent una victòria per a l'assemblearisme. Perquè el jutge —un jutge d'un tribunal franquista que sentenciava d'acord amb la legalitat del règim franquista—, durant el judici, tot i les objeccions de la part contrària, va reconèixer la legitimitat de l'assemblea de treballadors i la validesa de les decisions que prenia.

En aquest sentit, la vaga de Roca va crear una sèrie de precedents jurídics, avui impensables, que van fer saltar l'alarma tant entre les organitzacions patronals com entre els incipients sindicats i partits, que maldaven per construir una democràcia representativa en què el pes dels aparells dels partits i sindicats fos sempre decisiu. Els que pactaven la Transició volien partits i sindicats forts, per evitar la fragmentació i la microdispersió, amb l'argument que això hauria fet el sistema polític i social fràgil i inestable.

Alhora, joves treballadors sensibilitzats i delegats d'altres empreses i universitaris van peregrinar a Gavà i Viladecans per aprendre d'aquesta lluita. Això tampoc interessava.

Durant gairebé 80 dies, les negociacions entre empresa i treballadors van ser nul·les; el conflicte es trobava aturat a causa de la postura inamovible de les dues parts enfrontades: l'empresa exigia la reincorporació al treball prèviament a reiniciar la negociació, i els treballadors exigien la readmissió dels acomiadats per tornar a la fàbrica.

El desllorigador de la situació va estar en mans dels jutges que sentenciaren a favor dels treballadors, declarant nuls els acomiadaments i sol·licitant assemblees legals decisives i instant les parts a tancar el conflicte, cosa que va produir-se amb una sensació general de victòria insuficient i va deixar de nou la sensació de taules pel que fa a la taula reivindicativa.

El 15 de gener de 1978, l'incendi de la Scala de Barcelona sentenciava el ressorgiment de la CNT.

Marcel·li Reyes

Parlem amb... Eliane Ortega Bernabéu

Els camps de concentració d'Algèria al nord d'Àfrica

Ja fa uns quants anys vam tenir ocasió de conèixer a Miguel Muñoz Congost, un anarcosindicalista, que ens va donar l'oportunitat d'introduir-nos en la seva història personal i col·lectiva, d'un període important de la seva vida que fa referència a l'exili a l'Àfrica del Nord. El seu llibre *Por tierra de moros, el exilio español republicano en Magreb* ens posava en guàrdia sobre la diàspora republicana per aquelles terres àrides. Després, en un temps en què sovint viatjàvem a Cotlliure cada mes de febrer, per recordar al poeta del poble, Antonio Machado, vam conèixer Miguel Martínez López, que pels anys vuitanta tenia un càrrec a l'Associació Internacional d'Amics de Machado. Amb Martínez vam continuar coneixent de primera mà històries d'anarquistes i republicans que van haver de posar terra pel mig, fins a arribar a l'altra riba de la nostra Mediterrània. Les memòries de Martínez, per si algun dels lectors vol aprofundir, porten per títol *Alcazaba del olvido, un exilio argelino* (Endymión, 2006). No cal dir que Miguel Martínez va viure el seu exili a aquelles àrides terres del nord d'Algèria i va deixar imprès un magnífic testimoni, de la mateixa manera que ho va fer Miguel Muñoz Congost.

Avui tenim la sort de parlar amb Eliane Ortega Bernabéu filla i néta de llibertaris que, buscant un món millor, amb dignitat per a l'home i la dona, i cansats ja de vexacions, un bon dia van plantar cara al capitalisme i, per un moment, van creure que podrien vèncer i construir una societat molt més equitativa on els egoismes exacerbats i la cobdícia de l'insaciable rosegador de béns comuns no tinguessin espai.

Una generació, que a Espanya va perdre i va ser desnonada, però que amb dignitat continuà lluitant contra el feixisme. Només els interessos polítics van poder amb ella, mentre els anys passaven i també el món donava els seus nous passos de reconstrucció d'Europa, després de desgastadors i aterridors anys de lluita, fins a 1945.

Sobre Eliane Ortega Bernabéu, la distància ens fa una mica ignorants del seu saber, però gràcies a la immediatesa de les comunicacions sabem que Eliane va néixer i viure a Oran i amb això intuïm —i si no ella ens rectificarà— que és una investigadora de la seva pròpia història i de l'exili del 1939; d'aquest atzar que la portà a néixer al continent africà no per voluntat, ni tan sols la dels seus pares. Però la història és així, juga amb els pobles i les persones constantment.

Eliane Ortega Bernabéu (EOB): Al final del llibre de Miguel Martínez que has esmentat, hi ha publicades algunes pàgines del diari del meu avi Gerardo Bernabéu Vilaplana.

Manel de Sucre Cortiella (MdSC): L'altre dia em vas explicar que el teu avi era cenetista. Em pots posar en situació tant sobre el teu avi com sobre el teu pare i el seu entorn?

EOB: El meu avi matern, Gerardo Bernabéu Vilaplana, va néixer a Barcelona el 6 de febrer de 1897. De professió era mecànic, especialista en màquines d'escriure i calcular. Pels voltants dels anys trenta, tenia un negoci de reparació de màquines d'es-

criure, Casa Royal. A més, era de la CNT i francmaçó.

MdSC: Recordes a quina lògia pertanyia? Molts dels anarquistes i cenetistes d'aquella època tenien, diguem-ne, aquesta doble militància; des de l'estimat Anselmo Lorenzo fins a Joan García Oliver, que segons sembla també va estar en això, sobretot allà a Mèxic.

EOB: Tenia el nom simbòlic de Màxim Gorki i pertanyia a la Lògia Numància 3 d'Alacant. En això va estar entre els anys 1929 i 1931, si fa no fa; hem trobat la documentació del Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo, que va tenir l'ocasió de jutjar el meu avi l'any 1948.

I, anys després de 1931, en temps de la revolució, el meu avi Gerardo Bernabéu va tenir càrrec de representació a la creació de la Indústria Metal·lúrgica Socialitzada Alacantina (IMSA).

MdSC: Ens pots explicar alguna de les seves obres destacades en aquest període de la IMSA?

EOB: IMSA era l'òrgan encarregat d'alguna manera de què la socialització del sector funcionés: la construcció, el metall, el sindicat de la fusta... Aquesta coordinació era imprescindible perquè la vida quotidiana a Alacant funcionés amb certa normalitat. Aquí et passo un parell de documents.

El 1949, la meva mare Àurea i el meu oncle Gerardo Bernabéu López —que actualment viu a Perpinyà— es van reunir amb el seu pare a Oran i, l'any següent, va anar la resta de la família,

cinc persones.
[Foto de la meva àvia Elisa i Gerardo Bernabéu, a Oran l'any 1950.]

El meu pare es deia Daniel Ortega Pino. La família Ortega era oriünda de Martos (Jaén), republicana, i residien a Melilla.

El meu pare era el més petit dels cinc germans. L'any 1936 tenia 17 anys i es va quedar sol, ja que tots els seus familiars van ser perseguits i empresonats des del primer moment. No van tenir temps d'assaborir ni uns instants de revolució, com sí que ho va poder fer el meu avi matern, Gerardo Bernabéu.

Entre sortida i sortida d'algun dels seus familiars de la presó, el meu pare va decidir buscar-se la vida i la llibertat. Així va aconseguir sortir de Melilla d'amagat, ja que en aquella època era necessari un permís per viatjar. Sortir del protectorat no va ser fàcil, però ho va aconseguir caminant fins a Oran. Era el 1949 i, un any després, amb el mateix sigil va tornar a Melilla a buscar els meus avis Antonio i Isabel.

MdSC: La distància entre Melilla i Oran és d'uns 400 quilòmetres i no sé si, en aquella època, hi havia ni tan sols camí per recórrer-la...

EOB: El meu pare m'explicava que va haver de travessar el riu Muluya —frontera— a peu amb la meva àvia Isabel a l'esquena (perquè era coixa) i d'amagat, ja que no tenien documentació per passar la frontera. Per camins, senders de pastors poc transitats, perquè no tenien documentació per sortir d'Espanya. A Oran, el meu pare va fer activitat

sindical i va treballar com a mecànic en tallers de cotxes.
[Els meus pares: Laura i Daniel i jo, l'any 1954, a Oran.]

MdSC: Com va ser el seu exili?

EOB: Com el de molts dels seus amics republicans, companys i altres, va ser un exili dramàtic, i molts d'ells, durant molt de temps, van passar de camp de concentració a camp de concentració.

Com sempre deia el meu avi: «Queda, en la meva ànima, sempre un anarquisme de record d'aquests comiats».

MdSC: Segons tinc entès, en les teves investigacions han aparegut un bon nombre de camps de concentració a l'Àfrica del Nord. Fins quan van durar aquests maleïts camps?

EOB: Al novembre de 1942, en l'Operació Torch, van entrar les forces aliades americanes i angleses a Oran, i a partir d'aquesta data va començar progressivament la «tramitació» de l'alliberament dels republicans. El 28 d'abril de 1943, es va publicar el decret que anul·lava els camps i el tancament total va ser sobre el 1944.

MdSC: Fins a quin any vas viure a Oran?

EOB: La meva família es va quedar en Oran fins al 1972. Jo vaig poder sortir i anar a estudiar uns anys abans a França.

MdSC: Des de quan tens aquesta obstinació per estudiar i perquè l'exili republicà a l'Àfrica sigui conegut?

EOB: A partir de què les responsabilitats familiars i de la meva activitat professional m'ho van permetre; vaig començar l'any 2009.

L'exili a l'Àfrica del Nord és un capítol poc conegut; es parla més de la retirada. També he aprofitat que vaig néixer allà, al lloc on molts republicans van compartir les seves vivències amb la meva família, les quals em van donar material per investigar i plasmar així aquest capítol de la història de l'Espanya contemporània, que no pot deslligar-se de la història escrita per la dictadura.

MdSC: Com van adaptar-se a la realitat de l'Àfrica del Nord els republicans espanyols?

EOB: La comunitat espanyola d'esquerres es reunia segons les seves afinitats, però sense diferència de partits. S'intentaven recrear formes de convivència i cultura

espanyoles, amb obres de teatre, concerts de música, excursions els diumenges, les festes de Nadal i d'any nou, Carnestoltes, partits de futbol...

Et passo una foto del 1958; pràcticament tots els membres de l'equip de futbol van estar als camps de concentració del Nord d'Àfrica. La fletxa indica al meu pare Daniel Ortega Pino.

La vinculació o l'afinitat podia ser, entre altres coses, professional, cadascú com podia, segons la seva professió. Els que vam néixer a Oran, vam anar a instituts francesos per cursar la nostra educació, barrejant-nos amb magribins i francesos de diverses religions. Les reunions de partits polítics estaven prohibides pel Govern francès.

MdSC: En el nostre Ateneu Enciclopèdic, tenim una important hemeroteca de l'exili al Nord d'Àfrica que dóna mostra d'una activitat constant, tant de socialistes com de cenetistes, així com de la Junta Española de Liberación. No sé, em fa l'efecte que era un exili bastant actiu, almenys entre els anys quaranta i cinquanta... ens pots complementar aquesta informació?

EOB: El meu avi Gerardo Bernabéu va ser uns dels responsables de FL d'Oran, del MLE i de la CNT, però amb el seu final l'any 1945, per l'escissió del moviment llibertari espanyol.

MdSC: Per quan esperes tenir el teu treball de recerca acabat i publicat?

EOB: Encara falta per poder parlar d'editar un llibre. Tot dependrà del material que trobi durant aquest any en els arxius. Els camps de concentració ja estan tots localitzats, ara he de trobar testimonis i fotos. Crec que això encara trigarà dos o tres anys.

MdSC: Esperem que, amb la publicació d'aquest article, puguem trobar familiars de persones de l'època i que aquests puguin aportar el seu testimoni i interessant documentació per al teu treball.

Gràcies, Eliane, esperem veure't aviat per Barcelona. Sempre dic que «la història dels vencedors no va sola, sinó acompanyada de la història dels vençuts».

Manel de Sucre Cortiella

Ressenyes

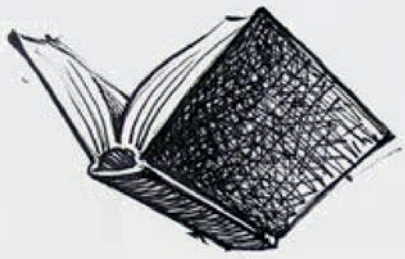

Joan Puig Elías
Anarquismo, pedagogía y coherencia

Autora Valeria Giacomoni.

Editat per Descontrol Editorial, Barcelona 2017, 267 pàgines, 10€.

De tant en tant apareixen biografies molt encertades i de persones que amb prou feines hi ha referències, doncs no és fàcil encertar, tot i que en aquesta ocasió el biografiat va ser una persona que en el seu moment va tenir una gran responsabilitat i de no poca envergadura, llibertària, m'estic referint al càrrec de director, presidència que ocupà Joan Puig Elías en el projecte del CENU "Consell de l'Escola Nova Unificada" en un intent en què els nens de la revolució o com a mínim de la guerra civil, en un moment que totes les mirades del poble estaven dirigides a l'esforç de guerra, en aquest precís moment també hi ha una mirada directa al cor essencial del poble.

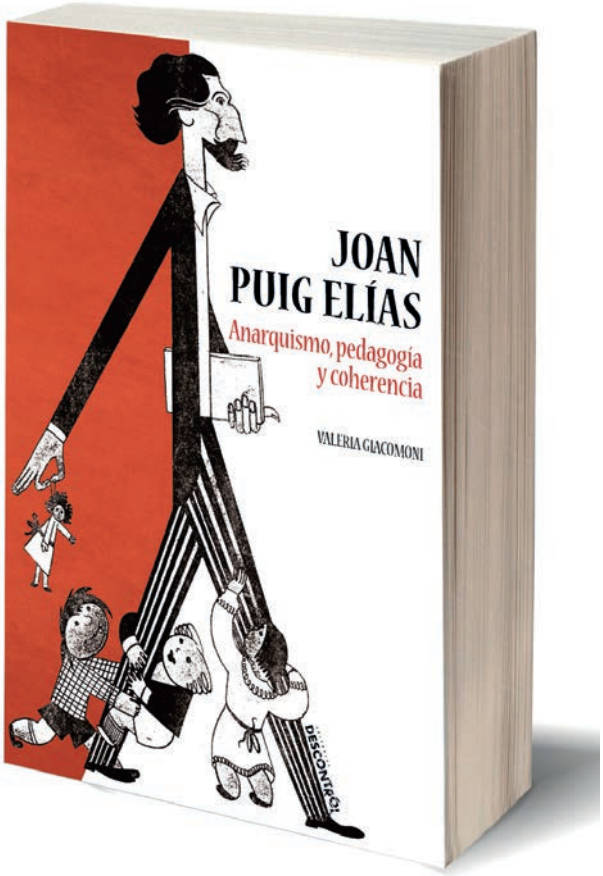

Allà on hi ha una mica de sensibilitat per lo què són "els nens" i el seu gran objectiu "ni un nen sense escola ni una escola sense nens" l'ensenyament lliure i gratuït.

Bé aquest és el nostre home, que amb l'ajuda de molts altres anarquistes va posar tot el seu esforç en què els nens tinguessin l'oportunitat d'educar-se-hi en paràmetres de plena llibertat

de consciència. Aquest és Joan Puig Elías nascut a Sallent a finals del segle XIX, l'any 1892, i mort a Porto Alegre el 1972.

A l' Ateneu Enciclopèdic vam tenir la gran sort de comptar el 2004 amb l' ajut de Valeria Giacomoni i compartir amb ella uns quants anys de la seva formació acadèmica, tant amb les referències que ens arribaven de Trento com els seus anys d'Erasmus a Granada i la seva etapa final a Barcelona on connecta amb nosaltres i amb la figura d'Abel Paz, els seus últims anys en què Abel Paz, en Diego per nosaltres, en un moment en què per edat o pel mateix cansament d'una prolongada vida, te un al·licient més en les preocupacions ideològiques d'una nova generació que encarnava Valeria Giacomoni.

I aquest tàndem (Valeria , Diego) treballa en un primers temps cultivant el debat, els dubtes i tot allò que és susceptible de qüestionar-se fins que el debat adquirí elasticitat i cada vegada més a la recerca d'espais inter-generacionals.

Després de la mort de Diego, i la del seu pare Fabio, com ella en la introducció bé assenyala i després d'altres cops que dóna la vida, es va sobreposar i va poder tirar endavant aquell projecte que tenia pendent amb Abel Paz i amb si mateixa, i per fi Joan Puig Elías i la seva magna obra pedagògica pren forma i sobretot molt contingut, amb el clar objectiu d'evolució de coneixement, de drets adquirits per a la revolució que no és més que ensenyar i aprendre al mateix temps i deixar que el nen desenvolupi la seva creativitat i els seus raonaments ajudats pel pedagog, però sempre amb la seva pròpia iniciativa.

Llegint amb atenció el text que ens proposa Valeria poc a poc anirem descobrint la persona i l'ànima del que va ser gran pedagog Joan Puig Elías, nascut com hem dit anteriorment a Sallent i que la desfeta de l'utòpica d'aquest país va propiciar que conegués l'exili primer francès i més tard al Brasil, on acabà per enterrar els seus ossos, en un lloc de Brasil anomenat Porto Alegre, on un grapat d'exiliats espanyols en el seu dia, pel vol de finals dels anys cinquanta e inici dels seixanta a les faveles d'aquesta ciutat van començar a edificar un projecte de "democràcia directa" i participativa que amb el temps va ser conegut com el Fòrum de Porto Alegre, sens dubte alguna cosa van tenir a veure els anarquistes derrotats de la revolució espanyola que per allí corrien i alguna cosa va haver de veure el nostre estimat Joan Puig Elias. En fi el millor és parar atenció a l'escrit per Valeria i publicat per Descontrol Editorial.

Un llibre que en les seves 265 pàgines recull una vida revolucionària com pogués vegades tenim la oportunitat de llegir . Gràcies Valeria.

Manel Aisa Pàmpols

La efervescencia social de los años veinte Barcelona 1917-1923

Autor Manel Aisa Pàmpols

Editado por Descontrol Editorial, Barcelona 2016, 200 páginas, 12€

Estos días me ha caído en las manos el libro de Manel Aisa que lleva por título "La efervescencia social de los años veinte Barcelona 1917-1923" publicado por la joven Descontrol Editorial. En sus primeras páginas nos deja claro que se trata de un libro que en su momento una primera edición se editó en fotocopias en 1998 y que formaba parte como guión de la exposición que el Ateneu Enciclopèdic que con el mismo nombre inauguró en 1998 en el Centre Civic de Fort Pienc de Barcelona. Ahora bien corregido y ampliado sustancialmente se presenta en forma de libro.

El trabajo de Manel Aisa pone de relieve las luchas sociales de un momento muy transcendental para las generaciones de los años 10 y 20 que se encontraron en la ciudad de Barcelona y su periferia en ese primer tercio del siglo XX en plena revolución Industrial, donde todavía había mucho en juego, La Primera Guerra Mundial, las lejanas revoluciones en Rusia y Alemania, la especulación de la burguesía y los políticos gobernantes que legislan constantemente sólo para unos pocos. La sin razón en poder de cuatro magnates monárquicos que hacen y deshacen a su antojo, provocaban la miseria en las cuatro esquina de este país.

En esta Barcelona de la lucha por la dignidad, era frecuente encontrar la muerte por la espalda, la traición de las autoridades que con frecuencia aplicaban "la ley de Fugas" que consistía como ya sabéis, en argumentar que el obrero detenido pretendía escapar, por lo qué en la persecución era tiroteado siempre por la espalda, claro. Todo eran argumentaciones falsas, argumentadas de Gobernadores, jefes e inspectores de policía. Así los obreros de esta ciudad entre 1917 a 1923 tuvieron que enfrentarse contra todos los cuerpos represivos que nos podamos llegar a imaginar, y si por si fuera poco se crearon más como el Somaten de la Ciudad creado por Primo de Rivera, o las Banda de asesinos de Bravo Portillo expolicía y agente secreto

alemán, y a su muerte con el Baron de Köenning otro extraño personaje que irrumpió en aquella Barcelona, para hacer daño, mucho daño, sobre todo a aquellos que llegaban a la ciudad para encontrar un poco de trabajo para alimentar a sus hijos y se encontraban envueltos en una espiral de violencia a la que tuvieron que hacer frente con la mejor de sus voluntades.

El trabajo lo entendemos casi como una crónica día por día de cuanto ocurría en aquel momento en lo que atañe al obrerismo y sus represores en tiempos de La Primera Guerra Mundial, la Huelga de subsistencia de 1916, o la de 1917, la Huelga de la Canadiense, el Congreso Regional de la CNT en Sans en 1918, y un año más tarde en Madrid, pero sobre todo el día a día, donde en cada esquina de esta ciudad caían uno a uno los obreros más combativos del momento, por defender la dignidad y el pan de sus familias. Así mientras eran vilipendiados, detenidos, encerrados y asesinados, ellos con las pocas armas que tenían trataban de resistir y sobre todo crear una "Sociedad Paralela" a partir de los esfuerzos, en la creación de Escuelas Racionalistas, Ateneos, Los sindicatos de Industria, Las cooperativas de Consumo, Las Cooperativas de Construcción, Los socorros mutuos, los economatos, etc. Todo ello encaminado a tejer una respuesta social, que tenía por objetivo dignificar la vida del movimiento obrero y sus familias.

¡Viva La clase Obrera!

Manel Vallmitjana Cortiella

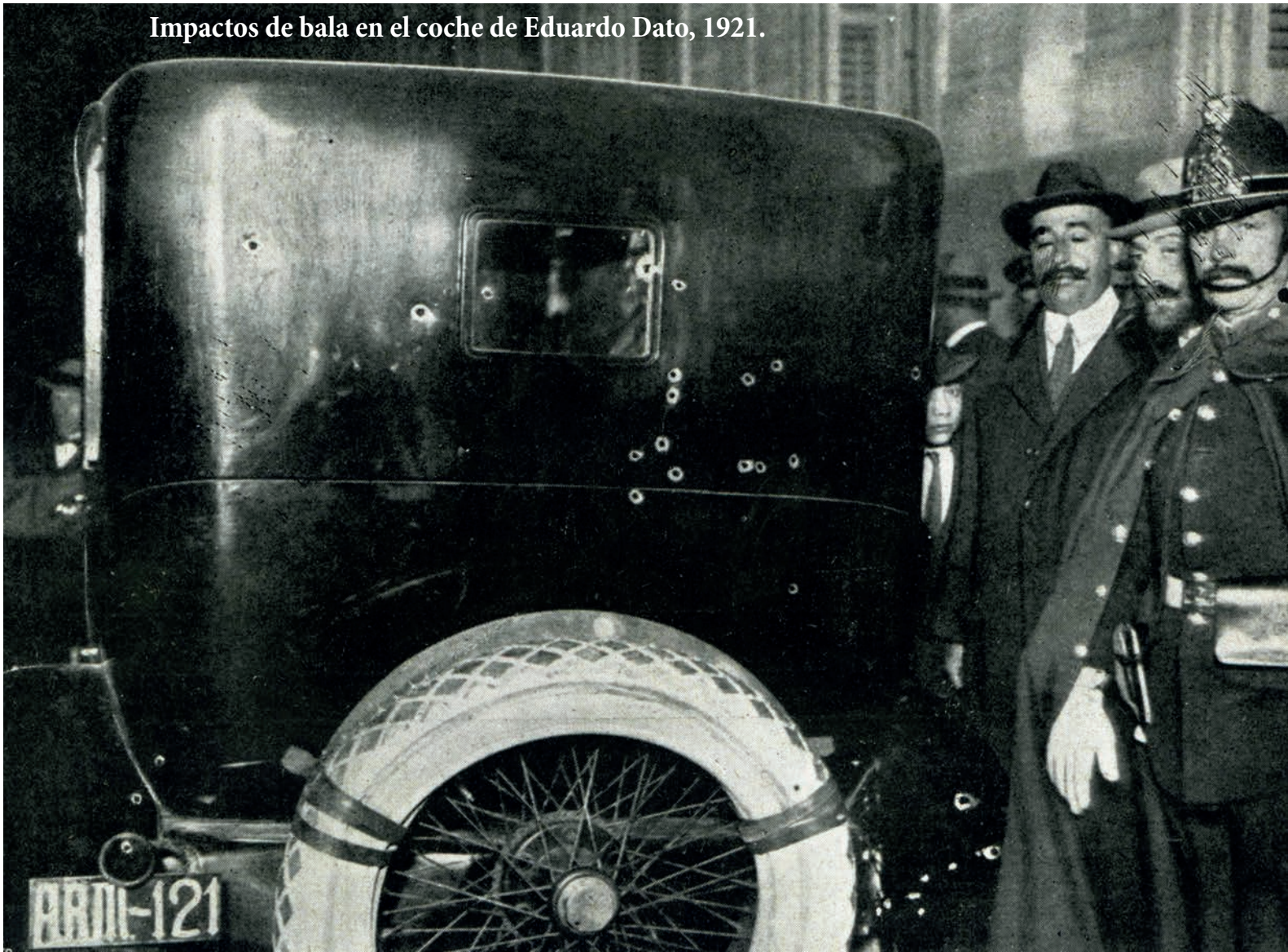

Impactos de bala en el coche de Eduardo Dato, 1921.

La Casa del Aire para sus vecinos
(una historia de lucha contra la especulación inmobiliaria)

Autoria solidarios con la Casa del Aire

Edita Grupo de Estudios Antropológicos La Corrala, Granada 2016, 8€, 261 pàg.

Cadascú de nosaltres viu en el seu món i dins d'aquest món quan mirem una mica més a fora trobem què hi ha altres submóns. És així que quan anem de lloc en lloc, per sort, la nostra curiositat es dispara, i volem fer una mirada a què hi ha més enllà, i per lo general, també cal dir que de cop i volta ens apropem a històries a les que tot just havíem prestat atenció però n'hi ha prou amb una espurna per apropar-nos i entendre que els infortunis com els especuladors estan a tot arreu i l'avarícia que corromp tots els racons del planeta està a l'aguait.

En la presentació d'aquest llibre a les passades jornades de la Fira del Llibre anarquista de Sevilla, vam entendre perfectament que a l' Albaicín Granada hi ha també problemes d'especulació sobretot des de que l' UNESCO (UNASCO) va declarar el barri d'interès cultural per a l' humanitat. A partir d'aquest moment els voltors que regenten les immobiliàries i els fons d'inversió ataquen sense desmesura, la qüestió és especular i expulsar els veïns i destrossar tota vida.

El llibre en la seva introducció realitzat col·lectivament diu: som un grup de veïnes i veïns que vam decidir organitzar-nos davant de l'amenaça de les nostres cases, derruir l'edifici i construir apartaments de luxe, per a "guiris" i el senyoritísme.

El resultat és una història de més de deu anys de lluita en la que hi va haver pujades i baixades d'ànim; de derrotes i victòries sempre compartides l' important era no sentir-se sol, i ara els companys de "La Casa de l'Aire" de l'Albaicín han trobat un caliu i un respir per poder transmetre'ns la seva història en forma de llibre, que gairebé, podem considerar com un manual d'okupació, però també tenint en compte les formes de desenvolupar les trobades amb l'administració, les immobiliàries especuladores i, quan arriba el moment, davant dels tribunals, on sens dubte cal saber desenvolupar-se, i res millor que tenir referències que ens ajudin a caminar amb una mica més de seguretat, però també de com utilitzar les nostres eines en les diferents àrees de treballs en què es van organitzar els resistents de l' Albaicín, en

qualsevol aspecte dels necessaris del dia a dia d'una resistència enfront de l'avarícia dels especuladors.

Comença la lluita, Aturem la plaga immobiliària!

Cal tenir clar que s'han de prendré decisions i aquestes tenen que ser meditades i consensuades, per això és necessari dividir-se en àrees: organització interna, objectius i estratègies, ocupació, manteniment de la casa, materials difusió i denúncia pública, gestió econòmica, relació amb altres col·lectius, via administrativa, via judicial.

En definitiva, és una història a tenir molt present com altres que ens afecten una mica més de prop i igual de violentes en els últims anys amb els "pelotazos" immobiliaris, la desmesurada construcció sense sentit en aquest país i la seva política del totxo com a motor d'un estrany progrés que només facilita la vida de l'especulador i la incertesa dels pobles i les persones normals, que amb el seu salari veuen que no poden fer front als lloguers altíssims i un símbol d'expulsió de l'entorn on s'ha desenvolupat la seva vida des de l' infància, en moltes ocasions.

"Aquest llibre narra en primera persona l' història d'un grup de persones que des de fa més d'una dècada lluita contra les immobiliàries, en defensa de la Casa de l'Aire i de l'Albaicín".

De fàcil lectura i comprensió perquè altres puguin entendre de les experiències recents, si tens oportunitat de llegir aquest llibre, no deixis passar l'ocasió i assabenta't d'aquesta història que sens dubte et donarà elements per respondré a l'especulador de torn del teu entorn.

Salut
Manel Aisa Pàmpols

SOCI

Ateneu Enciclopèdic Popular

DADES PERSONALS

NOM I COGNOMS _____

ADREÇA _____

POBLACIÓ _____

TELÈFON _____

E-MAIL _____

SUBSCRIPCIÓ SOCI Ateneu Enciclopèdic Popular

un anyw 36 € ☐

preu de suport _____ € ☐

_____

PAGAMENT

Ingrés o transferència a C.C. 21000795150200103308 ☐

Domiciliació bancària en compte _____ ☐

LLOC I DATA

SIGNATURA

Per subscriure't,

copia o envia aquesta pàgina a:

Ateneu Enciclopèdic Popular,

Pg. S. Joan 26, 1er 1ª 08010 Bcn

o per correu electrònic a:

ateneuenciclopedic@gmail.com

Ens comprometem a no facilitar les dades a tercers ni fer-les servir amb finalitats alienes a ***l'Enciclopèdic*** i esborrar-les en cas de baixa.

US INFORMEM

ASSEMBLEES DE L'ATENEU ENCICLOPÈDIC POPULAR /CDHS

Seran convocades els primers dimarts de cada mes a les 19.30 hores, al local social del Passeig Sant Joan, 26, 1er 1a de Barcelona, mentre l'assemblea o una nova junta de l'Ateneu no decideixi una altra cosa. Les propostes dels socis seran debatudes i naturalment preses en consideració per formar part de l'ordre del dia de la següent convocatòria. Esperem que els socis participin activament. L'objectiu principal d'aquest any l'haurà de marcar una nova junta que sigui capaç de marcar també nous objectius i estratègies de l'entitat. AEP/CDHS

BIBLIOTECA HEMEROTECA DOCUMENTACIÓ AEP/CDHS

Estarà oberta al públic, a companys i curiosos de la història, els dilluns, dimecres i dijous de 18 a 21 hores.

Degut a que el nostre espai és molt limitat i la gran demanda que té la documentació dipositada al CDHS/AEP el millor és, abans de venir, demanar cita prèvia, i sobretot mirar la nostra pàgina web a l'apartat Biblioteca i prendre nota de la documentació que es vol consultar.

SOLIDARITAT AMB L'ATENEU ENCICLOPÈDIC

Per nosaltres significa tenir cura d'ell i entendre que es tracta d'un projecte autogestionari, sense ànim de lucre i altruista que, en el seu apartat de Biblioteca Hemeroteca Documentació requereix un esforç extraordinari, que dura, en aquesta segona etapa, gairebé quaranta anys, en els quals hem ajudat a tots aquells que s'han apropat a nosaltres amb humilitat. Però s'ha d'entendre que qualsevol activitat genera despeses i aquestes s'han de compartir i seria bo que aquells que troben una utilitat i un servei, assumissin una part del cost econòmic.

www.ateneuenciclopedicpopular.org

EXPOSICIONS ITINERANTS

Recordem als nostres amics, grups, col·lectius, ateneus, universitats i curiosos de la història i els moviments socials que tenim diverses exposicions itinerants, que poden ser exposades a qualsevol lloc del país, prèvia sol·licitud i acord de les dues parts.

Són les següents:

- *Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*
- *L'efervescència social dels anys 20 (Barcelona 1917-1923)*
- *Jornades Llibertàries del 77, la transició llibertària (1974-1979)*
- *Premsa llibertària de la clandestinitat (1939-1975)*

L'equip de ***l'Enciclopèdic*** no es fa responsable de les opinions expressades pels col·laboradors d'aquesta revista.